

**"Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa
Birliği'nin Tutumu"**

Fuat Aksu

**Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 2, Sayı 3,
şubat 2004, ss. 103-132.**

ÖZET

Türkiye ve Yunanistan arasında uyuşmazlık olarak değerlendirilen ve olası bir sıcak çatışma riskini barındıran konular sadece bu ülkeleri değil aynı zamanda ittifak ilişkisi içerisinde oldukları ülke ve örgütleri de yakından ilgilendirmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinde ve sorunların çözümünde AB'yi ve AB etkisini nasıl değerlendireceği önemli bir konudur. Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularından Ege Denizi'ne ilişkin olanlar ve Kıbrıs sorunu, AB'nin yaklaşımlarını gözlemlemek açısından önemli bir yer tutmaktadır. AB'nin Yunanistan'ın yanında yer alarak Türkiye-Yunanistan dengesinde koşulluluk yaratması, asimetric bir rol oynaması ise, sonuçta, iki ülke arasındaki stratejik dengenin bozulmasına yol açmaktadır. Bu durum sonuçta hem iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesini hem de Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri zora sokmaktadır.

Anahtar Kelimeler : “Kıbrıs”, “Avrupa Birliği”, “Türk-Yunan Dengesi”, “Asimetric Denge”

Abstract:

EU'S APPROACHES ON THE RESOLUTION OF THE AEGEAN AND CYPRUS PROBLEMS

The issues that are assessed as a disagreement between Turkey and Greece and that include a probable hot conflict risk concern not only these countries but also other countries and organizations with which these countries have an ally relationship. In this context, the evaluation will be made by Turkey with respect to EU and EU effect is a very important subject for her relationships with Greece and for finding solutions to the existing problems. As to the observation of the approaches of EU, the problems related to the Aegean Sea and the Cyprus problem takes a very crucial position. EU takes its place on the side of Greece and this attitude creates conditionality and by playing an asymmetric role EU causes unbalance in the strategic relationship between the two countries. As a conclusion, this situation makes both the elimination of the problems between the two countries and the relationships between EU and Turkey more difficult.

Key Words : “Cyprus”, “European Union”, “Turkish-Greek Balance”, “Assymmetric Balance”

---

* Yrd. Doç. Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde uyuşmazlık olarak değerlendirilen ve olası bir sıcak çatışma riskini barındıran konular sadece bu ülkeleri değil aynı zamanda bu ülkelerin ittifak ilişkisi içerisinde oldukları ülke ve örgütleri de yakından ilgilendirmektedir.¹ Bu bakımdan gerek NATO gerekse Avrupa Birliği* iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların tartışıldığı örgütler olmaktadır. Bu örgütlerden Avrupa Birliği, NATO'dan farklı olarak, taraflardan sadece Yunanistan'ın tam üye olduğu bir örgüt olması dolayısıyla Türkiye karşısında Yunanistan'a açık bir avantaj sağlamaktadır.

AB'nin iki ülke arasındaki uyuşmazlık konularına bakışı genelde iki farklı dönemde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, Yunanistan'ın 1981 yılında AB'ne tam üyeliği ile 1995 arası dönem, diğeri ise 1995 ile günümüze kadarki süreç. Bu dönemlerde AB'nin Türk – Yunan ilişkilerine bakışı belirgin farklılıklar göstermektedir. İlk dönemde AB Türk – Yunan uyuşmazlığının taraflarından biri olmamayı, en azından açık bir destek vermemeyi tercih ederken ikinci dönemde açıkça “taraf” durumuna gelmiş ve AB'ne ilişkin stratejilerinde tam üyelik süreci için “ön şart” olarak iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü istemeye başlamıştır. 1980 sonrası dönem açısından yönlendirici olan faktör ise 1987 yılında Türkiye'nin AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş olmasıdır. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin AB üyeliği için gösterdiği istek ve AB'nin üyeliğe sıcak bakmaması giderek Yunanistan engelini ileri sürülmesine zemin hazırlamış ve 1990'ların ikinci yarısından itibaren de Gümrük Birliği üyeliği ile GKRY'nin üyelik başvurusu arasında bir koşulluluk yaratılmıştır.

Bir tür “şartlı diplomasi”nin ilişkilere egemen kılınması çabası, aslında kendi içinde değerlendirildiğinde, AB'nin Türkiye'nin tam üyelik sürecine ilişkin politikasında Yunanistan'ı bir “günah keçisi” olarak kullanıp kullanmadığını da göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir.² Çünkü özellikle 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında Yunanistan Türkiye'nin tam üyeliğinden yana olduğunu açıkça dile getirmiştir.³ AB'nin genişleme politikasında dile

---

¹ Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz, Fuat Aksu, **Türk – Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: SAEMK Yayınları, 2001.

* Bu makalede Avrupa Birliği nitelemesi, özel bir ayrıma vurgu gerektirmediği sürece, Birliğin farklı dönemlerdeki (Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Topluluğu gibi) nitelemelerini de kapsar şekilde kullanılmıştır.

² Bu konuda farklı bir değerlendirme için bkz, Mehmet Uğur, **Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi**, İstanbul: Everest Yayınları, 2000.

³ Bu konudaki Yunan yaklaşımının da bir tür pazarlık ögesini içinde taşıdığı söylenebilir. Özellikle Simitis Hükümetinin Türkiye'den gelen “tehdit”leri AB içerisinde karşılayabileceğine ve asimetrik güç ilişkisini tersine çevirebileceğine inanması bunda belirgin etkidir. Andreas Papandreu sonrası Yunanistan dış politikasındaki değişimi

getirdiği kriterler çerçevesinde adaylardan diğer ülkelerle olan sorunlarının çözümünü ve/veya Uluslararası Adalet Divanı'na başvuruyu kabul etmelerini istemesi anlaşılır bir yaklaşım olmakla beraber, AB'nin tüm adaylardan bu koşulu yerine getirmesini istememesi tutarsızlık yaratmaktadır. Bu bakımdan en önemli tezat Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin adadaki sorun çözülmemiş olsa dahi tam üyeliğe kabul edileceğinin açıklanmış olmasıdır.⁴ Aynı süreçte iki farklı adaya farklı öncelikte davranılmakta oluşu AB'nin tam üyelik sürecini siyasi önceliklerle değerlendirmekte olduğunu düşündürmektedir.

Bu çerçevede düşünüldüğünde, Türkiye'nin Yunanistan ile olan ilişkilerinde sorunların çözümünde AB'yi ve AB etkisini bir faktör olarak değerlendirip değerlendirmeyeceği konusu gündeme gelmektedir.⁵ Kuşkusuz, diğer etkenlerin yanı sıra, AB'nin iki ülke arasındaki ilişkilerde tarafsızlığını yitirmesi ve ilişkilerin, giderek uyuşmazlığın bir parçası/tarafı olarak ortaya çıkması, aslında, taraflardan herhangi biri üzerinde bir tür baskının oluşması demektir. Bu ise, sonuçta, Türkiye ve Yunanistan arasındaki stratejik dengenin bozulmasına yol açmaktadır. Son dönemde AB'nin bu dengeyi Türkiye karşısında Yunanistan yararına bozduğunu görmekteyiz. Bu durumun yaratmış olduğu asimetri ve koşulluluk ortamı ise, iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü güçleştirmekte, tarafların kendi özgür iradeleri ile oluşturabilecekleri müzakere süreçleri sonucunda elde edecekleri uzlaşmayı tehlikeye sokmaktadır.⁶ Dolayısıyla, AB, Türk

---

gösteren ve Simitis Hükümeti'nin dış politika alanındaki Türkiye'ye ilişkin yaklaşım farklılığını analiz eden bir araştırma için bkz; Costas Melakopides, "**Turkish Political Culture and The Future of The Greco-Turkish Rapprochement**" http://www.eliamep.gr/_admin/upload_publication/324_1en_occ.PDF ; B. Tarihi: 10..3.2003.

⁴ Üstelik GKRY'nin Kıbrıs'ın tek meşru temsilcisi olarak AB'ye üyelik başvurusunda bulunması ve bunun AB tarafından da desteklenmesi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmalarına aykırı bir durum oluşturmaktadır. Bu konunun uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi için bkz; "Further Opinion of Professor M. H. Mendelson O.C. on the Application of the Republic of Cyprus to Join the European Union", **Un doc. A/56/451-S/2001/953**, 9 October 2001, www.un.org/documents/ga/docs/56/a56451.pdf

(Mendelson Raporu'nun Türkçesi için bkz; <http://www.tclefkosabe.org/kibris/mutaala.htm>)

⁵ Bu konudaki bir değerlendirme için bkz; Kemal Kirişçi, "The 'Enduring Rivalry' Between Greece and Turkey: Can Democratic Peace' Break It?", **Alternatives Turkish Journal of International Relations**, Vol. 1, No. 1, Spring 2002. pp. 43-44.

⁶ İki ülke arasındaki güç asimetrisini sadece askeri güç kapasitesine bakarak değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Türk-Yunan ilişkilerinde bu bakımdan asimetrinin Türkiye lehine olduğu söylenebilirse de asimetride ittifak ilişkilerini kullanabilme yeteneği ve gücün dengelenmesi bakımından Yunanistan'ın avantajlı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan yapılan bir değerlendirme için bkz; Gregory R. Copley, "Assimetry Among Allies", **Defense and Foreign Affairs Strategic Policy**, Vol, 29, Issue. 1, January 2001.

– Yunan ilişkilerinde “*çözümün bir parçası*” olmak yerine, izlemiş olduğu politikalarla, “*sorunun bir parçası*” olmak üzeredir.

Bu makalede Türkiye ve Yunanistan arasındaki temel sorunların çözümünde AB'nin etkisinin olup olmadığı, varsa nasıl ve kim üzerinde etkili olduğu araştırılırken somut olaylar sırasında AB'nin izlemiş olduğu siyasalardan yararlanılacaktır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularından Ege Denizi'ne ilişkin olanlar ve Kıbrıs sorunu, AB'nin yaklaşımlarını gözlemek açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Türk–Yunan Sorunlarının Çözümünde AB Uygun Bir Hukuksal/Siyasal Zemin Yaratmakta Mıdır?

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konuları, nitelikleri itibariyle, taraflar arasında siyasi/hukuksal/teknik görüşmelerle ele alınıp çözümlenmesi gereken konulardır. Bu nitelikleriyle doğrudan devletlerin egemenlik alanları içerisinde ele alınmaktadırlar. Dolayısıyla, hukuksal açıdan Avrupa Birliği hukukunun iki ülke arasındaki mevcut sorunların çözümü için işlerliği bulunmamaktadır.⁷ Bu durumda tarafların önceden kabul etmiş oldukları uluslararası hukuk açısından geçerli metinler çözüm için uygulanabilir olmaktadır. AB, devletler arasındaki sorunların doğrudan ele alınıp tartışıldığı ve bağlayıcı bir karara bağlandığı bir örgüt değildir. Dolayısıyla entegrasyon boyutunda üye devletleri bir arada tutan temel ilkeler bulunmakla birlikte, üyeler arasında kurucu antlaşmaların ve/veya alınan kararların ihlalden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü büyük ölçüde AB Adalet Divanı'nda sağlanmaktadır. Siyasi nitelikli konular ise, AB zirve ve Komisyon toplantılarında ele alınmaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, AB hukuku ile uluslararası hukuk arasında bir ayırım vardır ve devletlerin doğrudan egemenlik alanlarıyla ilgili uyuşmazlık konuları uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınmak zorundadır; bu durumda da Uluslararası Adalet Divanı'na başvuru konusu önem kazanmaktadır. Her iki sürecin de Türk–Yunan uyuşmazlıkları için uygulanabilmesi, Türkiye'nin AB'ye üye olmamasından dolayı mümkün değildir. Diğer yandan, Türkiye'nin Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisini tanımış olmasına rağmen Yunanistan ile henüz bir mutabakatın kabul edilmemiş olması da uyuşmazlıklarını Divan önüne götürmesine engeldir. Bu durumda iki ülke arasındaki uyuşmazlık konularının çözümüne ilişkin çabalar kapsamında tarafların uygulayabilecekleri seçenekler yine de vardır. Müzakere süreci bunlardan biridir ve henüz taraflar bu süreci sonuna değin uygulayabilmiş değillerdir. 1999 sonrası dönemde iki ülke arasında yaratılan yumuşamaya uygun olarak taraflar arasında

---

⁷ AB hukukuna ilişkin düzenlemeler için bkz, Haluk Günuğur, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, Ankara: Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, 1996.

uyuşmazlık konularını ve ulusal tezlerini öğrenmeye/belirlemeye dönük uzmanlar düzeyinde müzakerelerin yürütölmekte olduğu bilinmektedir.⁸ Avrupa Birliği'nin bu aşamada yapması gereken ise, tarafların bu müzakerelerde gereksinim duydukları güven ortamını sağlayabilmesidir. Tarafların her ikisinin de AB üyesi oldukları bir yapıda iki ölke arasındaki kimi görüş ayrılıklarının ve ihlallerin kolaylıkla çözümleneceği dikkate alınırsa, AB'nin süreci tersine çevirebilecek bir koşulluluğu yaratmaması gerekmektedir.

Türk – Yunan İlişkileri Ekseninde AB Yaklaşımı

Türkiye ve Yunanistan'ın Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinin birbiriyle ilintili üç farklı düzlem içerisinde gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür. İlk düzlemde (Şekil 1), her iki ölkenin de AB'ye üye olmadıkları durumda ve/veya AB'nin taraflara eşit uzaklıkta bulunduğu durumda, AB dengeleyici konumundadır. Bu durumda ilişkilerin AB üzerinden yapılmasının taraflara kazandıracakđı ek bir avantajın olmadığı varsayılır. Diğer yandan, tarafların AB'yi ulusal stratejileri için mücadele alanı olarak görmeleri AB'nin tarafsız konumunu uzun süre koruyabilmesini güçleştirecektir. Aynı zamanda tarafların ikili müzakerelerden kaçınmaları da mümkündür. 1981 yılında Yunanistan'ın AB'ye üye olmasından önceki dönemde AB'nin taraflara yaklaşımını yansıtmaktadır.

Şekil : 1

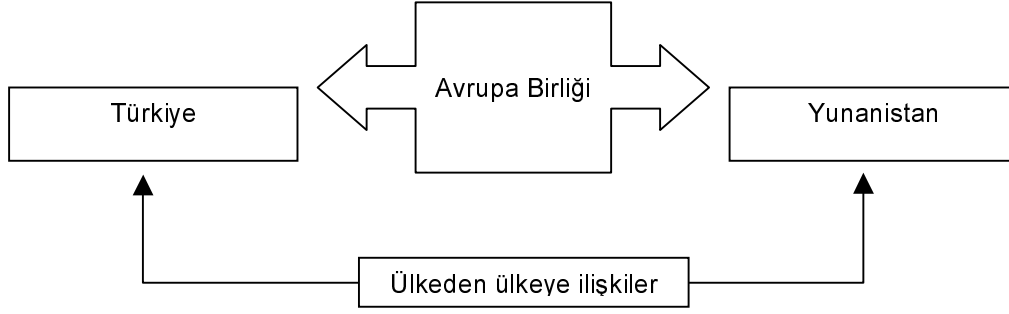
İkinci düzleme geçiş sürecinde (Şekil 2) ise, bir döngüsel ilişkinin varlığı söz konusudur. Taraflar arasında ikili ilişkilerle beraber AB üzerinden de ilişkiler yürütölmektedir. Bu durumda da AB'nin taraflara eşit uzaklıkta durduğu varsayılır. Bunun sonucunda uzlaşa için gereken uyum ve işbirliği sürecinin işler kılınması kolaylaşmaktadır. AB'nin taraflardan birine daha fazla yakınlaşması ve/veya taraflardan birini üye olarak içerisinde kabul etmesi mevcut dengeyi asimetriye dönüştürmektedir. Yunanistan'ın AB üyeliğinin ardından Türkiye'nin 1987'de üyelik başvurusu⁹ ve 1995-96 Gümrük Birliği ile

⁸ Nitekim, 2002 yılında taraflar arasında yürütölen GAÖ çalışmalarının ilerleyen sürecinde uyuşmazlık/işbirliği konularını "keşfedecekleri" birer toplantı gerçekleştirilmiş ve bu toplantıların isimlendirilmesi bile sorun olmuştur. "Ege'de Görüşmeler Başlıyor", **Cumhuriyet**, 9 Mart 2002, s.9.

⁹ AT Komisyonu Türkiye'nin adaylık başvurusu ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989 tarihinde açıkladığında Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara ve Kıbrıs sorununa dikkat çekerek aşağıdaki değerlendirmede bulunmuştur; "Türkiye ile bir Topluluk Üyesi Devlet

yaşanan süreç bu yapı üzerinde gerçekleşmiştir. Ülkeden ülkeye ilişkilerde güvenlik ve güven artırıcı önlemler işletilmeye çalışılırken, Yunanistan, GKRY'nin AB'ye üyeliğini sağlamayı hedef olarak belirlemiş, Türkiye ise, kendi tam üyeliği gerçekleşmese bile Gümrük Birliği çerçevesinde bir üyelik sürecinin başlatılmasını sağlamaya çalışmıştır.¹⁰ Dolayısıyla, bu durum Türk – Yunan ilişkileri ve AB dengesi bakımından 1990'larda koşulluluk ilişkisinin somutlaşacağı bir geçiş dönemi olmuştur.

Şekil : 2

Gümrük Birliği'nin imzalanması ve GKRY ile üyelik müzakerelerine başlanması AB'nin Türk – Yunan ilişkilerine bakışında bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.¹¹

---

arasındaki anlaşmazlığın olumsuz etkileri ve ayrıca, Avrupa Topluluğu Konseyi tarafından kısa bir süre önce tekrar endişe ifade edilmiş olan, Kıbrıs'taki durum dikkate alınmazsa Türkiye'nin katılmasının politik yönlerine ilişkin bir inceleme eksik olurdu. Burada söz konusu olan, Birleşmiş Milletler'in ilgili kararlarına uygun olarak, Kıbrıs'ın birliği, bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüdür.”

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html

¹⁰ Türkiye'nin AB'ye üyelik girişimleri için bkz, Mehmet Ali Birand, **Avrupa Macerası 1959-1999**, İstanbul: Doğan Kitapevi Yayınları, 2000.

¹¹ Bu durum Türkiye'nin Katılımına ilişkin olarak hazırlanmış olduğu 1998 Yılı Düzenli Raporu'na da yansımıştır, **“Türkiye, 1974'ten beri Kuzey Kıbrıs'ı işgal altında tutmakta ve yaklaşık olarak 35.000 kişilik bir ordu bulundurmaktadır. 1983 yılında, adanın bu kesimi, bağımsız bir cumhuriyet olduğunu ilan etti. Türkiye dışında, uluslararası toplum bu devleti tanımamıştır. Muhtelif BM kararları, Kuzey Kıbrıs'ın Türkiye tarafından işgalini ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalara aykırı olarak işgal altındaki kesimde bir “bağımsız cumhuriyetin” tek taraflı ilanını kınamış ve mevcut durumun kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.**

27 Ocak 1997 tarihinde, Denktaş ve Cumhurbaşkanı Demirel, kuzey Kıbrıs'ın kademeli olarak Türkiye ile bütünleşmesi hakkında bir ortak açıklama yaptılar. Bu açıklama, **Avrupa Birliği'nin Kıbrıs ile katılım müzakereleri başlatma kararını “tarihsel bir hata” olarak kınıyordu ve “AB'ye tek taraflı üyelik yolunda Rum Yönetimi tarafından atılan her adımın KKTC ve Türkiye arasındaki bütünleşme sürecini hızlandıracağını” belirtiyordu.** Temmuz ayında, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs, ekonomik ve malî bütünleşme, güvenlik, savunma ve dış politika alanlarında kısmî bütünleşme sağlamak için gerekli tedbirleri oluşturmakla görevli bir Ortaklık Konseyi kuran bir Ortaklık Anlaşması imzaladılar.

Nitekim 1996 yılında yaşanan Kardak Kayalıkları bunalımı sırasında Avrupa Parlamentosu'nun 15.2.1996 tarihinde aldığı karar¹² ve AB Genel İşler Konseyi'nin 15.7.1996 tarihinde yayınlamış olduğu deklarasyon¹³ ile AB'nin Yunanistan'ın yanında yer alması bu bakışı yansıtmıştır. Bir süre sonra, AB'nin Türkiye'nin üyeliğe ehil olduğunu açıkladığı 12-13 Aralık 1997 tarihli AB Konseyi Lüksembourg Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 35. maddesinde Türkiye'nin üyelik koşulları sıralanırken sınır sorunlarına, Kıbrıs sorununa da vurgu yapılmıştır.¹⁴ Türkiye ise, üyelik süreciyle ilgili olarak diğer adaylarla kendisi arasında bir ayırım gözetildiğini ileri sürmüş ve AB ile siyasi diyalogunu askıya aldığını açıklayarak Kıbrıs sorunu arasında bir bağ kurulmasına tepki göstermiştir.¹⁵

Komisyon Türkiye tarafından alınan tedbirlerin, Avrupa Birliği'nin onayladığı ilgili BM kararlarında ifadesini bulan uluslararası hukuk ile bağdaşmadığı görüşündedir. Komisyon, BM Güvenlik Konseyi'nin ve Avrupa Birliği'nin tam desteğiyle BM Genel Sekreteri tarafından yürütülen iyi niyet misyonunun ilgili tüm taraflarca aktif şekilde desteklenmesi gerektiğine inanmaya devam etmektedir.

Komisyon, Kıbrıs Türk toplumunun garantörü olarak Türkiye'nin, esas olarak iki bölge ve iki toplumlu bir federasyon kurulmasına dayanan ilgili BM kararlarına uygun biçimde Kıbrıs sorununa adil ve hakça bir çözüm bulunması için özel ilişkisini kullanması gerektiğine inanmaktadır.” (Vurgular FA)

“Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu”
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_02.html

¹² Karar metni için bkz;
<http://www3.europarl.eu.int/omk/omnsapir....6/PLAGE@1&TYPEF=TITRE&NUMB=6&DATEF=960215>

¹³ Deklarasyon metni için bkz; **“1943. Council - GENERAL AFFAIRS CFSP Presidency Statement:”** Brussels (15/7/1996) - Press:208 Nr: 8913/96 ;
<http://ue.eu.int/newsroom/LoadDoc.asp?MAX=1&DOC=!!!&BID=71&DID=43001&GRP=474&LANG=1>

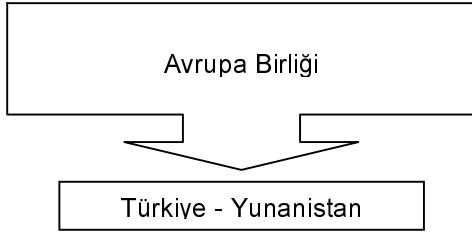
¹⁴ Lüksemburg Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 35. maddesine göre; “The European Council recalls that strengthening Turkey's links with the European Union also depends on that country's pursuit of the political and economic reforms on which it has embarked, including the alignment of human rights standards and practices on those in force in the European Union; respect for and protection of minorities; **the establishment of satisfactory and stable relations between Greece and Turkey; the settlement of disputes, in particular by legal process, including the International Court of Justice; and support for negotiations under the aegis of the UN on a political settlement in Cyprus on the basis of the relevant UN Security Council Resolutions.**” (Vurgular FA) **“Luxembourg European Council Press Release”**, Luxembourg (12/12/1997), Press:0 Nr: SN400/97 ;
<http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=43659&from=&LANG=1>

¹⁵ *“Türkiye, diğer başvuran ülkelere kıyasla kendisine ayrımcı muamele yapılmış olduğu düşüncesiyle, AB Konseyi'nin sonuçlarına olumsuz tepki verdi. Ankara, Avrupa Konferansı'na katılmayacağını ve Birlik ile politik diyalogu askıya aldığını, dolayısıyla Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler gibi konuları Birlik ile tartışmayı artık istemediğini bildirdi. Ankara'ya göre, AB-Türkiye ilişkileri bundan böyle mevcut metinler (Ortaklık*

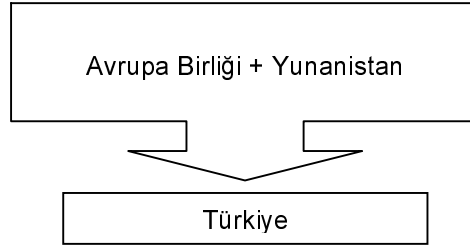

AB'nin, üye olsun olmasın, her iki ülke arasındaki ilişkilerdeki tarafsızlığını/dengeleyici rolünü koruyabilmesinin mümkün olmadığı durumlarda ise aşağıdaki seçeneklerden biri tercih edilmektedir. Buna göre AB, ya iki ülkeyi de karşısına alarak çözümü/uzlaşma sürecini AB dışında oluşturmalarını isteyecektir ya da taraflardan birine, burada Yunanistan'a, destek vererek diğer taraf üzerinde baskı/etki oluşturarak bir tür koşulluluk yaratacaktır.

Şekil : 3a

Şekil : 3b

Bu durumda (Şekil 3a), AB'nin örgütsel kimliğine ve stratejisine uygun bir durumun varlığı söz konusudur. AB, taraflara -üye olsun olmasınlar- eşit uzaklıktadır. Her iki ülke için de AB'nin sağlayacağı ortak yarar söz konusu olduğundan asimetrik bir güç dengesi yerine AB güven ve uzlaşma zeminini oluşturmaktadır. Bu durum özellikle GGAÖ (güvenlik ve güven artırıcı önlemler) açısından önemlidir. Diğer durum (Şekil3b) ise, mevcut uygulamayı göstermektedir. AB'nin, üyesi bulunan Yunanistan ile birlikte hareket ederek Türkiye karşısında asimetrik güç ilişkisi oluşturması söz konusudur. Çatışma ve sorun çözümü açısından koşulluluk ilişkisi yaratmakta oluşu, tarafların uzlaşma ile çözüm bulabilmelerini güçleştirmektedir. Nitekim, Yunanistan'ın AB'nin genişlemeye ilişkin politikaları ile Türkiye'nin üyeliği arasında bir paralellik kurarak Türkiye ile olan uyuşmazlıklarının çözümünü AB yapısı içerisinde dengelemek istemesi ve bu görüşünü AB'ye de kabul ettirmesi, 1999 Helsinki Zirvesi öncesindeki zorlu pazarlıklarla olmuştur. Bu bakımdan, 1999 Helsinki Zirvesi öncesinde, Yunanistan'ın, Türkiye'nin adaylığına ilişkin olarak yapmış olduğu açıklama dikkat çekicidir; 29 Aralık 1999 tarihinde Finlandiya'nın elinde bulundurduğu AB dönem başkanlığına gönderilen memorandumda Yunanistan aşağıdaki görüşleri dile getirmiştir.

"1. Kıbrıs sorununa çözüm bulunamayışı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tam üyeliğini engellememelidir,

---

Anlaşması, Katma Protokol ve Gümrük Birliği) temelinde yürütülecekti."
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_01.html

2. Üyeliğe aday herhangi bir devlet belirli bir zaman dilimi içerisinde (yaklaşık olarak 2000 yılı sonuna kadar) Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisini tanımış olmalıdır. Bu istem halihazırda Gündem 2000'de de yer almakla birlikte, şu an için yasal olarak bağlayıcı değildir. Açıkça, Yunanistan Avrupa Konseyi'nin belirlediği şartlara daha fazla açıklık getirmesini istemektedir.

3. Yunan Hükümeti, Türkiye'nin adaylığının gerçekleşebilir bir olasılık değil bir gerçek olarak görmek istemektedir. Bir başka deyişle, Türkiye için, adayın hakları ve sorumluluklarını karara bağlayan gerçekçi bir yol haritası olmalıdır.”¹⁶

Yunanistan'ın yukarıda dile getirmiş olduğu görüşlerin Helsinki Zirvesi Sonuç Belgesi'ne büyük ölçüde yansımış olduğu görülmektedir. Nitekim, 10-11 Aralık 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesi'nin Başkanlık Sonuç Belgesi 4. Madde hükmüne göre; **“Avrupa Birliği Konseyi, şimdi 13 aday devleti tek bir çerçeve içinde kapsayan katılım sürecinin içerici mahiyetini tekrar teyit eder. Aday devletler, üyelik sürecine eşit bir temelde katılmaktadırlar. Avrupa Birliği'nin Antlaşmalar'da ifade edilen değerlerini ve amaçlarını paylaşmalıdırlar. Bu bakımdan, Avrupa Birliği Konseyi, anlaşmazlıkların BM Anayasası'na uygun olarak barışçı yoldan çözülmesi ilkesini vurgular ve aday devletleri, devam eden sınır anlaşmazlıkları ve ilgili diğer konuları çözmek için her gayreti göstermeye davet eder. Bunda başarılı olunamadığı takdirde, anlaşmazlığı makul bir süre içinde Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) götürmelidirler. Avrupa Birliği Konseyi, özellikle üyelik süreci üzerindeki yansımalarıyla ilgili olarak ve en geç 2004 yılı sonuna kadar UAD yoluyla çözüme bağlanmalarını teşvik etmek amacıyla, devam eden anlaşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçirecektir. Ayrıca, Avrupa Birliği Konseyi hatırlatır ki Kopenhag'da belirlenmiş olan politik kriterlere uyum, üyelik müzakereleri açılmasının bir ön şartıdır ve tüm Kopenhag kriterlerine uyum AB'ye üye olarak katılmanın temelidir.”¹⁷**

9. Madde hükmüne göre ise,

“(a) Avrupa Birliği Konseyi, 3 Aralık tarihinde New York'ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı bir çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnuniyetle karşılar ve BM

---

¹⁶ Jürgen Reuter, **“Reshaping Greek-Turkish Relations: Developments before and after the EU-Summit in Helsinki”**, http://www.eliamep.gr/publications/Occasional_papers/OP00.01.pdf ; B. Tarihi: 15.05.2001.

¹⁷ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html

Genel Sekreteri'nin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder.

(b) Avrupa Birliği Konseyi, politik bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağıının altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda, Konsey tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır.¹⁸

Dolayısıyla, 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye ile adaylık görüşmelerine başlanacağıının açıklanması ile beraber Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde göz önünde bulundurulması gereken üçlü bir yapı (Şekil 4.) ortaya çıkmıştır. Bu yapı içerisinde AB, Yunanistan ve GKRY ve Türkiye bulunmaktadır. Türkiye'nin AB üyeliği için diğer aday ülkelerin uyması gereken koşullara ek olarak, hem Yunanistan ile olan uyumsuzluklarını hem de Kıbrıs sorununu çözmesi gerekmektedir.¹⁹ Helsinki Sonuç Belgesi'nin yorumunda Türkiye'nin itirazları vardır, Türkiye'ye göre, 2004 tarihi Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların çözümlenememesi halinde Divan'a konuyu götürecekleri son tarih değil, ulaşılan durumu değerlendirecekleri tarihtir. 9. Madde'nin b paragrafında yer alan Kıbrıs'a

---

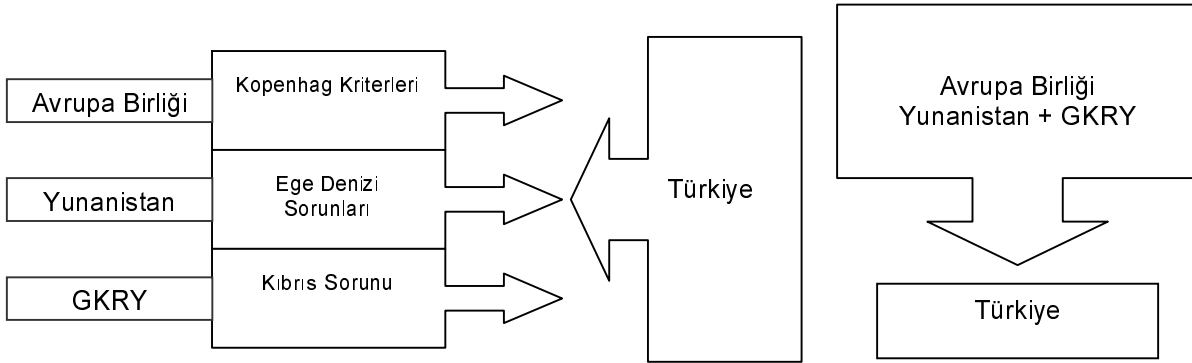
¹⁸ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html

¹⁹ 10-11 Aralık 1999 Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Helsinki Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 12. Maddesi'ne göre, "Avrupa Birliği Konseyi, Komisyon'un ilerleme raporunda işaret edildiği gibi Türkiye'de son zamanlarda yaşanan olumlu gelişmeleri ve ayrıca Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme niyetini memnuniyetle karşılar. Türkiye, diğer aday devletlere uygulananlar ile aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday devlettir. Diğer aday Devletler gibi Türkiye de mevcut Avrupa stratejisine dayanılarak, reformlarını teşvik etmeye ve desteklemeye yönelik bir katılım öncesi stratejiden istifade edecektir. Bu çerçevede, insan hakları konusu ve 4 ve 9 (a) sayılı paragraflarda belirtilen konular başta olmak üzere, üyeliğin siyasi kriterlerini karşılama yönünde ilerleme kaydedilmesi üzerinde durularak, daha fazla siyasi diyalog söz konusu olacaktır. Türkiye, Topluluk programlarına ve ajanslarına ve katılım süreci bağlamında aday devletler ile Birlik arasındaki toplantılara katılma imkanına da sahip olacaktır. Müktesebatın benimsenmesi için ulusal bir program ile birlikte, siyasi ve ekonomik kriterler ve bir üye devletin yükümlülükleri ışığında üyelik hazırlıklarının yoğunlaşması gereken öncelikleri içeren bir katılım ortaklığı önceki Konsey sonuçları temelinde oluşturulacaktır. Uygun izleme mekanizmaları kurulacaktır. Türkiye'nin mevzuatının ve uygulamasının müktesebat ile uyumluluğunu yoğunlaştırmak üzere, Komisyon, müktesebatın analitik tarzda incelenmesine yönelik bir süreç hazırlamaya davet edilir. Avrupa Birliği Konseyi, Komisyon'dan, tüm katılım öncesi tüm AB mali yardım kaynaklarının koordinasyonu için tek bir çerçeve sunmasını talep eder."

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html

ilişkin hükümde, Kıbrıs sorununa çözüm bulunamadığı takdirde, Konsey'in, Kıbrıs'ın tam üyeliğine ilişkin kararını verirken ilgili tüm faktörleri dikkate alacağını belirtmektedir.²⁰

Şekil : 4

Bütün bu tartışmaların ötesinde, aslında 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin aday olarak kabul edilmesi ve adaylık sürecine katılmış olmasına Yunanistan'ının karşı çıkmamış olmasının doğrudan sonucu, Yunanistan'ın gerek Kıbrıs sorununu, gerekse Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ne ilişkin sorunları Avrupalılaştırmayı başarmış olmasıdır.²¹ Gerçekten de Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ne ilişkin

²⁰ Helsinki Zirvesi öncesinde , 30 Kasım 1999 tarihinde Dışişleri Bakanı İ.Cem yapmış olduğu konuşmada adaylık süreci ile Kıbrıs sorunu arasında bir bağ kurulmasına karşı olduklarını açıklamıştır; *"Türkiye, Kıbrıs konusunu AB ile ilişkilerinin dışında tutmuştur. Türkiye, AB ilişkilerinin Kıbrıs bağlamında değerlendirilmesine kesinlikle karşıdır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek taraflı olarak yaptığı AB üyelik başvurusuna ilişkin hukuki ve siyasi itirazlarımız geçerliliğini korumaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin, New York'ta taraflarla aracı ile konuşmalar başlatmakta olduğu bir dönemde, bu süreci ve kapsamlı çözüm şansını olumsuz etkileyebilecek söz ve davranışlardan kaçınılması, aksine, tarafları eşit biçimde teşvik edici olunması gerektiğine inanmaktayız."*

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/cem_30111999.html

Bu konudaki tartışmalar için bkz, Murat Yetkin, **Avrupa Birliği'nin Bekleme Odasında Türkiye**, Ankara: İmge Yayınları, 2003.

²¹ Yunanistan'ın Türkiye ile olan uyuşmazlıklarını ve Kıbrıs sorununu üyesi bulunduğu tüm uluslararası, bölgesel örgütlenmelerde sıklıkla dile getirerek destek arayışında olduğu açıktır. Bu çabalar çerçevesinde Avrupa Birliği içerisindeki üyelik avantajından da yararlanmakta olduğu görülmektedir. Özellikle genişlemeye ilişkin süreci veto yetkisini kullanarak engelleyebileceğini vurgulamış olması Yunanistan'ın bu isteminin diğer AB üyesi devletler tarafından göz önünde tutulmasını gerektirmiştir. Her ne kadar AB üyesi devletler arasında Türkiye'nin tam üyeliği konusunda ortak bir karar/politika benimsenmiş olmasa da ülkelerin farklı ulusal çıkarlarla hareket etmeleri sonucunda Türkiye'nin üyelik süreci koşulluluk ilişkisi içerisinde zamana yayılmak istenmektedir. Türk – Yunan ilişkileri ve Kıbrıs sorununun "Avrupalılaşmakta oluşu" bu bakımdan AB için giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin üyeliği AB için bir "sorun" oluşturmaktadır. Uğur'a göre ise, Türkiye Yunanistan'ın Kıbrıs sorunu "Avrupalılaştırma" girişimlerini doğru algılayamamıştır. *"AB'nin verdiği güvenceye karşın, Yunanistan'ın üyeliği Kıbrıs sorunu*

sorunlarda olduğu gibi Kıbrıs konusundaki görüş ayrılıkları da büyük ölçüde Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan üyelik müzakerelerinde koşulluluk temeline oturmuş ve ilerleyen dönemlerde Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ve yıllık ilerleme raporlarında bu koşulluluk çerçevesinde ne tür ilerlemeler kaydedildiği AB'nin Türkiye'ye ilişkin stratejisinde göz önünde tutulmaya başlanmıştır.²² Türkiye ise, Kıbrıs ve Yunanistan ile olan uyuşmazlık konularının Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanırken Öncelikler ve Orta Vadeli Hedefler başlığı altında "siyasi kriter" olarak yer almasına tepki göstermiştir.²³ Her ne kadar Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye, Kıbrıs ve Yunanistan ile olan uyuşmazlıklarını üyelik sürecinde bir "ön şart" olarak kabul ettirilmesine karşı çıkmış olsa da, Katılım Ortaklığı Belgesi'nin son halinde bu konular diplomatik bir dille metne konulmuştur.²⁴ 4 Aralık 2000 tarihinde

---

'Avrupalılaştırmıştır';" "Yunanistan'ın Kıbrıs sorunu üzerindeki etkisi, Yunanistan'ın AB'yi aktif bir politika izlemeye zorlaması şeklinde değil, üyeliğin Kıbrıs'ta **enosis** seçeneğini olanaksız kılması ve Kıbrıs devletinin fizibilitesini arttırması şeklinde olmuştur... Burada anlaşılamayan husus, 1981'den sonra enosis'in daha az olanaklı olması ve bunun Kıbrıs devletinin fizibilitesini arttırmasıdır. **Enosis**'in 1981'den sonra daha az olası olmasının nedeni nedir? Bunun bir nedeni, Yunanistan'ın **enosis**'i desteklemesinin AB'nin yıllardır tekrarladığı 'Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü' ilkesinin AB üyesince ihlal edilmesi anlamına gelmesidir. Diğer nedeni ise, AB'nin 1981'den sonra **enosis**'e karşı alacağı tutumun Yunanistan için maliyeti(örneğin ihraç veya tecrit), 1981 öncesine göre daha yüksek olmasıydı." Mehmet Uğur, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, ss. 220-221.

²² Türk – Yunan ilişkilerinin AB çerçevesinde ele alındığı bir inceleme için bkz; Ziya Öniş, **"Greek-Turkish Relations And The European Union: A Critical Perspective"**, (Revised Draft- Nisan 2001); <http://home.ku.edu.tr/~zonis/turkey-greece.PDF> ; B.Tarihi: 12.12.2002

Uyuşmazlık konularının "Avrupalılaştırılmış" olmasına koşut olarak, 1999 Helsinki Zirvesi sürecinde Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşmayı değerlendiren Melakopides, Sonuç Belgesi'nde Kıbrıs ve sınır sorunlarına ilişkin olarak yer alan hükümlerin Türkiye ve Yunanistan arasındaki Soğuk Savaş'ı sona erdirdiği yorumunu yapmaktadır. Bkz; Costas Melakopides, **"Turkish Political Culture..."**, s. 3.

²³ Bu konuda Türkiye'nin tepkileri için bkz; 20 Kasım 2002 tarihinde DEİK toplantısında yaptığı konuşmada Cumhurbaşkanı A. N. Sezer konuya ilişkin yaklaşımı şu şekilde açıklamıştır, "Katılım Ortaklığı Belgesinin "kısa dönemli hedefler" bölümünde Kıbrıs konusuna yer verilmiş olması, ne yazık ki Helsinki sonrası dönemde Avrupa Birliği ile aramızda oluşmuş bulunan ortak anlayışı yansıtmamaktadır. Helsinki Zirvesinden bu yana geçen bir yıl içinde Avrupalı dostlarımıza her vesileyle vurguladığımız gibi, Kıbrıs sorununa çözüm bulma çabalarıyla ülkemizin Avrupa Birliği'ne adanmışlığı arasında herhangi bir bağlantı kurulmasını kabul etmemiz olanaklı değildir." http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob2000_07.html

Bu konuda Dışişleri Bakanlığı'nın yapmış olduğu açıklama için bkz; **"Avrupa Birliği Komisyonu Tarafından Açıklanan Türkiye'ye İlişkin Katılım Ortaklığı Belgesi Hakkındaki Bakanlığımız Açıklaması -No:211, 08 Kasım 2000"** <http://www.mfa.gov.tr/turkce/UE/Basin211.htm>

²⁴ 4 Aralık 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi için bkz, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html

Brüksel'de yaptığı toplantıda, AB Genel İşler Konseyi, Katılım Ortaklığı Belgesi'ne son şeklini verirken Türkiye'nin şiddetli tepkisine yol açan Kıbrıs ve Ege konusunu “ön şart”, olarak getirmeyip 4. Maddede “Öncelikler ve Orta Vadeli Hedefler” ana başlığı altında “Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Ölçütler” başlığıyla yeni bir paragraf oluşturmuştur. Böylece, Yunanistan'ın ısrarlarıyla Kıbrıs konusu 4.1 Kısa Vadeli Öncelikler maddesinde, Ege konusu ise 4.2 Orta Vadeli Öncelikler maddesinde, “Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Öncelikler” paragrafları altına yer almıştır. Böylelikle terimler üzerinde oynanarak hem Türkiye'nin duyarlılığı dikkate alınarak konunun “ön şart” olarak getirilmesi önlenmiş, hem de Yunanistan'ın duyarlılık gösterdiği konular “öncelikli “siyasi konular arasında gösterilmiştir.

Sonuçta, Türkiye'nin adaylık sürecinde Kıbrıs sorununa ilişkin yükümlendiği koşulluluk ilişkisi, 4 Aralık 2000 tarihli “Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi”nin 4.1. Kısa Vade (2001) “Güçlendirilmiş Siyasal Diyalog ve Siyasi Ölçütler” kısmında, *“Helsinki sonuçlar bildirgesine uygun olarak, siyasal diyalog bağlamında, Helsinki sonuçlar bildirgesinin 9(a) maddesinde atıf yapıldığı gibi, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması sürecini başarılı bir sonuca bağlamaya yönelik çabalarını güçlü bir biçimde desteklemek”*, şeklinde yinelenmektedir. Yunanistan ile olan sorunlarına ilişkin beklentiler ise, aynı belgenin, “4.2. Orta Vadeli Öncelikler Güçlendirilmiş Siyasal Diyalog ve Siyasi Ölçütler” başlığında ele alınarak, Türkiye'nin yükümlülüğü; *“Helsinki sonuçlar bildirgesine uygun olarak, siyasal diyalog bağlamında, anlaşmazlıkların Birleşmiş Milletler Anayasası'na uygun şekilde barışçı yollardan çözülmesi ilkesi kapsamında, Helsinki sonuçlar bildirgesinin 4. maddesinde atıf yapıldığı gibi, devam eden sınır anlaşmazlıklarını ve diğer ilgili konuları çözmek için her çabayı sarf etmek”*, diye sıralanmıştır.

Avrupa Birliği'nin Genişlemeye İlişkin Kriterleri Çerçevesinde Aday Üyelerin Sınır Uyuşmazlıklarına İlişkin Hükümler

AB'nin hazırlamış olduğu ve 15 Temmuz 1997'de kabul edilen Gündem 2000 adlı belgesinde, üyeliğe aday devletlerin varolan sınır uyuşmazlıklarını üyeliklerinden önce çözmeleri gerektiğini belirtilmektedir. Söz konusu metine göre; *“Genişleme sınır çatışmalarının (AB'ne) ithal edilmesi demek değildir. Genişleme anlaşmalarından beklenen devletler için güçlü bir dürtü olarak her türlü sınır çatışmalarını çözmekle ilgilenmektir.*

...Komisyon, uyumdan önce, başvuran ülkelerin kendi aralarında veya üçüncü ülkelerle olan her türlü önemli sınır sorunlarını çözmek için her türlü çabayı göstermesi

gerektiğini düşünmektedir. Aksi takdirde taraflar anlaşmazlığın Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesinde anlaşmalıdır.

*...Tüm aday ülkeler, bu nedenle, görüşme süreci tamamlanmadan önce, ... mevcut veya gelecekteki bu nitelikteki herhangi bir sorunda Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini önkoşulsuz olarak peşinen kabul ettiklerini karara bağlamalıdır.*²⁵

Bu bağlamda düşünüldüğünde, Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların özellikle Ege Denizi'ne ilişkin olanlarının üyelik süreci öncesinde çözülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum üyelik sürecinin normal işleyişinde anlaşılabilir bir olgudur; AB bir yandan genişlemeyle ekonomik siyasi ve sosyal bütünleşmeyi ve uyumu sağlamaya dönük çabalarını somut projelerle gerçekleştirmeye çalışırken diğer yandan genişlemeyle oluşacak olan dış sınırlarının yeni uyuşmazlıklar doğurmamasına çalışmaktadır. Bu duyarlılık hem yeni üye olacak ülkelerin AB üyesi ülkelerle olan sınır uyuşmazlıkları açısından hem de aday ülkelerle üçüncü/komşu ülkeler arasındaki sınır uyuşmazlıkları açısından ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye tam üye olmak için yapmış olduğu başvurunun doğrudan bir sonucu olarak değerlendirebileceğimiz bu durum özellikle Ege Denizi'ndeki uyuşmazlık konularının uzun süreden bu yana "barışçıl yöntemler"le²⁶

²⁵ "**Border Disputes**", <http://europa.eu.int/comm/enlargement/agenda2000/strong/22.htm>
B. Tarihi: 4 Aralık 1999

²⁶ Uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümlenmesine ilişkin olarak BM Antlaşması'nın 33. maddesi 1. fıkrası hükmü aşağıdaki gibidir;

"Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kurulu ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır." İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)**, Ankara: TTK yay., 1991, s. 46.

Hem Türkiye hem de Yunanistan BM Kurucu Üyelerinden olduklarından Uluslararası Adalet Divanı'nın statüsünü tanımaktadırlar. Bununla birlikte, Divan'a herhangi bir davanın götürülebilmesi için ya tarafların aralarında bir mutabakat hazırlamış olmaları, ya Divan'ın zorunlu yargı yetkisini aralarında daha önce yapmış oldukları bir anlaşmada önceden kabullenmiş olmaları ya da zorunlu yargı yetkisini bir deklarasyonla tanımış olmaları ve Divan önünde diğer devletlere tek yanlı dava açma hakkı vermiş olması gerekir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türk – Yunan uyuşmazlıklarının Divan önüne götürülebilmesi için iki ülke arasında bir mutabakat metninin imzalanmış olması gerekmektedir.

Yunanistan Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini bir deklarasyonla kabul ederek aşağıdaki çekinceyi ileri sürmüştür:

GREECE

10 January 1994.

[Translation from the French]

çözülemediğini gündeme getirmekte ve taraflara öngörülen süreç içerisinde çözüm doğrultusunda sorumluluklar yüklemektedir. Ancak bu sorumluluklar içerisinde Türkiye ve Yunanistan arasında yoğun bir diplomatik trafiğin yanı sıra rekabetin de yaşanmakta olduğu görülmektedir. Müzakere sürecinde tarafların hangi konuları “sorun” olarak kabul ettikleri ve bu “sorun”lara ilişkin temel görüşlerinin neler olduğu ve çözüm için öngördükleri yöntemin neler olduğu konusu yeni tartışmalar yaratmaktadır. Bu tartışmalar sonucunda ortaya çıkabilecek bir paket uzlaşma ise henüz sağlanabilmiş değildir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularının barışçıl yöntemlerle çözümlenebilmesi için taraflar arasında oluşturulan diyalog ve ılımlı yaklaşımın sürdürülmesi zorunluluğu vardır. Yaratılan güven ortamının pekişmesinde ise, siyasi iradenin uzlaşmayı oluşturabilmesi için üçüncü aktörlerin müzakere sürecini tek yanlı etkileyebilecek davranışlardan uzak kalmaları gerekmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, AB’nin Türk-Yunan ilişkilerinde izlemiş olduğu yaklaşımın bu “tarafsızlık” niteliğini bozduğunu görmekteyiz. Oysa AB’nin yaratmak istediği “güvenlik toplumu”, taraflara müzakerelerde karşılıklı duyarlılıklarını anlama ve ortak çözüm üretme olanağı sağlayabilecektir. Özellikle tarafların Ege Denizi’ndeki silahlanma çabalarını bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Diğer yandan, azınlık sorunlarına ilişkin ihlaller de bu kapsamda kolaylıkla çözümlenebilecek sorunlardandır.

AB, 1980’lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye’nin tam üyelik için yapmış olduğu başvuruları değerlendirirken büyük ölçüde ekonomik ve siyasi, sosyal açıdan var olan uyumsuzluklardan hareketle Türkiye’nin üyeliğine karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışlar ve Türkiye’nin üyelik konusundaki ısrarı ise giderek AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerde Kopenhag Kriterleri’nden farklı “kriter”lerin uygulandığı bir “koşulluluk ilişkisi” ortaya

---

I declare, on behalf of the Greek Government, that I recognize as compulsory *ipso facto* and without special agreement, on condition of reciprocity, in relation to any other State accepting the same obligation, the jurisdiction of the International Court of Justice in all legal disputes referred to in Article 36, paragraph 2, of the Statute of the Court. However, the Greek Government excludes from the competence of the Court any dispute relating to defensive military action taken by the Hellenic Republic for reasons of national defence.

This declaration shall remain in force for a period of five years. Upon the expiry of that period, it shall continue to have effect until notice of its termination is given.

Athens, 20 December 1993.

(Signed) Karolos PAPOULIAS,

Minister for Foreign Affairs.

<http://www.icj-cij.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasicctext/ibasicdeclarations.htm#grec> ; B.
Tarihi: 10.03.2003.

çıkarmıştır. Türkiye'nin üyeliğinin kabul edilebilmesi için, sürekli olarak, dile getirilen kriterlerdeki ilerlemeler dikkate alınmış ve bu bağlamda, özellikle Yunanistan ile olan uyuşmazlık konuları ve Kıbrıs sorununda izlemiş olduğu siyaset eleştirilmiştir.

Kuşkusuz bunda Yunanistan'ın AB üyesi olması ve Türkiye ile olan uyuşmazlıkların çözümünde duyarlılığını veto yetkisini kullanarak genişleme sürecini sekteye uğratacağı tehditiyle güvenceye almak istemektedir, ancak, AB'nin Yunanistan'ın duyarlılıkları ile Türkiye'nin gerekçeleri arasında bir denge oluşturamaması ya da çekimser kalması Türkiye'nin tam üyeliğinin AB tarafından istenmediğini düşünmesine yol açmaktadır. Bir yönüyle, AB'nin Yunanistan'ın veto yetkisini kullanacağı endişesiyle hareket yeteneğini sekteye uğratmakta olduğu inancı varken, diğer yandan, AB'nin Yunanistan engelini bilinçli bir tercih olarak ön planda tutmakta olduğu görüşü giderek daha fazla paylaşılmaktadır.

AB'nin genişlemeye ilişkin temel metinlerini de aday ülkeler açısından farklı değerlendirmekte olduğu görülmektedir. Özellikle GKRY'nin Kıbrıs'ın yasal tek temsilcisi olarak AB'ye tam üyelik başvurusunu kabul ederek var olan uyuşmazlığın üyelik süreci için bir engel oluşturmadığını kabul etmesi kendi kriterleri ile çelişen bir durum yaratmaktadır. Bu çelişki aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan 1960 Antlaşmaları çerçevesinde oluşturulan statünün de açıkça ihlal edilmesi anlamını taşımaktadır.²⁷ Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs'ın tek meşru temsilcisi olarak AB'ne üye olarak kabul edilecek olması ile Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği arasında kurulan bağın AB'nin izlemiş olduğu genişlemeye ilişkin stratejiyle uyuşmadığı görülmektedir. Genişlemeye ilişkin ilkeler çerçevesinde, diğer adaylardan istenen sınır uyuşmazlıklarının çözümüne ilişkin koşullar GKRY'den istenmemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 9. Madde (b) paragrafında, ***“Avrupa Birliği Konseyi, politik bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağıının altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın***

---

²⁷ Prof. Mendelson tarafından hazırlanan raporda da belirtildiği gibi Garanti Antlaşması'nın tüm tarafları onay vermeden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir siyasi ve ekonomik birliğe katılması mümkün değildir. Dolayısıyla, Türkiye'nin üyesi bulunmadığı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu taraflarından her ikisinin birlikte temsil edilmediği bir entegrasyona GKRY'nin katılması fiili/hukuki ihlal oluşturmaktadır. Ayrıntılar için bkz; “Further Opinion of Professor M. H. Mendelson O.C. on the Application of the Republic of Cyprus to Join the European Union”, **Un doc. A/56/451-S/2001/953**, 9 October 2001, www.un.org/documents/ga/docs/56/a56451.pdf

verilecektir. Bu konuda, Konsey tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır,²⁸denilerek Kıbrıs konusundaki bu ayırım özellikle belirtilmiştir. AB'nin Kıbrıs konusundaki bu görüşü 2002-2003 dönemindeki zirve ve toplantılar sırasında da görülmektedir. 2002 yılı sonunda yapılan Kopenhag Zirvesi'nde²⁹ AB'nin genişleme sürecinde 2003 yılında tam üye olacak adaylar sıralanırken GKRY'ne de yer verilmiş ve bu dönemde BM Genel Sekreteri'nin hazırlamış olduğu çözüm planı üzerinde tarafların aralarında herhangi bir anlaşmaya varamamaları durumunda da GKRY'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşmiş olacağı açıklanmıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin tam üyeliği ile kurulan bağ çerçevesinde Kıbrıs sorununa herhangi bir çözüm bulunamaması durumunda Türkiye'nin KKTC ile kurmuş olduğu ilişkilerinin niteliği ve adadaki askeri varlığı tartışma konusu yapılmış, çözümsüzlükle beraber, GKRY'nin AB'ye tam üye olması durumunda Türkiye'nin AB üyesi olan bir ülkenin topraklarını "işgal" etmiş duruma gelmiş olacağı ileri sürülmüştür.³⁰

10 Mart 2003 tarihinde Lahey'de BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde yapılan görüşmeler sırasında da sunulan planların kabulüne ilişkin bir görüşün sağlanamamasının ardından yapılan açıklamalarda uzlaşmazlığın sorumlusu olarak Türkiye ve KKTC gösterilmiştir. Bu dönemde yapılan yorumlarda ise, yoğunlukla adadaki Türk toplumu ile müzakerelerde yetkilendirdiği Denктаş arasında görüş ve çıkar farklılığının olduğu dile getirilmiştir. Oysa BM Genel Sekreteri'nin taraflara sunmuş olduğu üç planın da tarafların ortak çıkarlarını dengeleyen ve eşit bir statü kuran bir anlaşma olmaktan uzak kalmış olduğu planın ayrıntıları incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki planı her iki toplum da

²⁸ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html

²⁹ Kopenhag Zirvesi Sonuç Belgesi için bkz; **"Presidency Conclusions.Copenhagen European Council. 12 And 13 December 2002"**, Press Release: Brussels (29/1/2003) Nr: 15917/02 <http://ue.eu.int/newsroom/councilHomePage.asp?LANG=1>

³⁰ Türk Ordusunun KKTC'deki varlığını "işgal" olarak niteleyenler arasında Avrupa Parlamentosu da bulunmaktadır. 15 Kasım 2000 tarihinde kabul edilen Morillon Raporu'nda Türkiye'ye çağrıda bulunularak adadaki "işgal" kuvvetlerini geri çekmesi istenmiştir. Söz konusu rapor ve Türkiye'nin tepkisi için bkz; http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ap_morillon.html ; **"Avrupa Parlamentosu'nun 15 Kasım 2000 Tarihli Genel Kurul Oturumunda Kabul Edilen Morillon Raporu-No:217-15 Kasım 2000"** <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ca/2000/11/#bm22> ; B. Tarihi: 10.03.2003.

Türkiye'nin AB üyesi bir ülkenin topraklarını işgal etmiş durumda olacağını, bunun da Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasını imkansız kılacağını söyleyenler sadece AB'nin genişlemeden sorumlu yetkilileri, Günter Verhaugen olmamıştır, dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış da doğrudan bu ifadeyi kullanarak basına açıklama yapmıştır. Bu konuda bkz; *"Anlaşma olmazsa, 28 Şubat'ta Rum kesimi tek başına AB üyesi olur. Bu durumda Silahlı Kuvvetlerimiz Avrupa toprağını işgal etmiş duruma düşer"*; "Yakış: Kıbrıs'ta 28 Şubat'a Kadar Uzlaşma Muhtemel", **Radikal**, 16 Aralık 2002, ss. 1-5.; Reşat Akar, "Rumların Kahramanı Oldu", **Cumhuriyet**, 19 Aralık 2002, s. 9.

farklı duyarlılıkları dikkate alarak kabul edilemez bulmuşlardır. GKRY açısından planın kabul edilmemiş olmasının AB üyeliği için bir engel oluşturmayacak olmasının önceden açıklanmış ve kabul edilmiş olması GKRY’de büyük bir rahatlık sağlamıştır. Annan Planları, Kıbrıs Türk toplumu üzerinde yürütülen propagandalarla Türk toplumu için AB üyeliğinin yakalanmasında bir son şans olarak sunulmuş, Annan Planı’nın kabulünün AB üyeliğini, dolayısıyla refahı sağlayacağı, planın kabul edilmemesi halinde ise ekonomik ve siyasi huzursuzlukların daha da artacağı dile getirilmiştir. Sonuçta KKTC’de siyasi iktidar ile muhalefet ve kamuoyu arasında derin görüş ayrılıkları yaratılmıştır.

Türkiye’de ise, yapılan eleştiriler Türkiye’nin AB üyeliğinden giderek daha fazla uzaklaşmakta olduğu şeklinde olmuştur. Yürütülen propagandalarla siyasi iktidar/hükümet ile Dışişleri Bakanlığı bürokrasisi ve TSK’nın Kıbrıs sorununa ilişkin önceliklerinin farklı olduğu ve Türkiye’nin dış politikasında bu dönemde bir tür çok başlılık olduğu izlenimi yaratılmıştır. Aynı sırada Parlamentoda iktidar olan AK Parti’nin genel başkanının parlamento dışında kalmış olması dış politika alanında karar alıcı ve uygulayıcının kim ya da kimler olduğunu tartışılır hale getirirken siyasi sorumluluğu da belirsiz kılmıştır. Dolayısıyla 3 Kasım 2002 genel seçimleri sonrasında Türkiye’de Hükümetin dış politika alanındaki başarısızlıkları yoğun eleştirilere neden olmuştur.³¹

Bu dönemde Türkiye açısından dış politika gündemindeki yoğunluk dikkat çekicidir; Bir yandan AB’nin Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi’nde Türkiye’ye üyelik görüşmeleri için

---

³¹ Bu dönemdeki tartışmaların ayrıntılı bir incelemesi için bkz; Bilal Şimşir, **AB, AKP ve Kıbrıs**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.

Görüş ayrılıkları konusunda medyada yer alan haberlere ilişkin olarak Genelkurmay Başkanlığı’nın 5 Ocak 2004 tarihinde yapmış olduğu açıklamada, “[Türk] Silahlı Kuvvetleri, Kıbrıs sorununa görüşmeler yoluyla adil ve kalıcı bir çözümün bulunmasının önemine ve gerekliliğine inanmaktadır. Bu kapsamda **ilgili kurumlar arasında, görüşlerin uyumlaştırılması ve somutlaştırılması maksadıyla, çalışma ve görüşmeler, demokratik ve modern bir ülkede olması gereken şekilde, bir süreç içerisinde devam ettirilmektedir,**” denilerek; “*Milli bir dava olan Kıbrıs konusunda, görüşmecilerin gücünü olumsuz etkileyecek bu gibi haberlerden kaçınılmasının ve halkımızın sadece resmi açıklamalara itibar etmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir,*” görüşü dile getirilmiştir. (Vurgular yazara aittir.) <http://www.tsk.mil.tr/genelkurmay/bashalk/aciklama/2004/a01.htm> B. Tarihi: 20.01.2004.

Ayrıca, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak “ulusal” nitelikli bir politikanın izlenmekte olduğunu gösteren çalışmalar çerçevesinde konu MGK gündeminde görüşülerek Türkiye’de ulusal güvenlik ve dış politika konularında siyasi iktidar/hükümet, Dışişleri Bakanlığı bürokrasisi ve TSK arasında farklı görüşlerin değil tek bir politikanın saptanıp, uygulanmakta olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu konuda bkz; Barkın Şık, “MGK’da ‘Olmazsa Olmaz’ 20 Madde”, **Milliyet**, 24 Ocak 2004, s. 18 ; “MGK’dan ‘Annan Planı’na Yeşil Işık”, **Hürriyet**, 24 Ocak 2004, s. 7; “MGK: Annan Planı Referans”, **Cumhuriyet**, 24 Ocak 2004, s. 8; Hilal Köylü, Tolga Akiner, “Annan’la Yola Devam”, **Radikal**, 24 Ocak 2004, s. 11.

tarih verirken 2004 yılı sonunu vermesi, diğer yandan BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın taraflara sunmuş olduğu planın kabulü yönünde yaratılan baskılar, ABD'nin Irak'a yapmayı planladığı askeri müdahale ve bu müdahalenin uluslararası alanda meşruiyetinin sağlanması için yürütülen çabalar ve ABD'nin Türkiye ile bu yönde yürütmekte olduğu işbirliği ve pazarlıklar Türkiye'de siyasi iktidara zor anlar yaşatmıştır.

Ancak bu dönemde dikkatlerin yoğunlaştığı nokta Türkiye'nin özellikle AB ve ABD arasında ittifak ve çıkar dengesini nasıl kurgulayacağına ilişkin olmuştur. Özellikle 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin üyeliğinin 2004 yılı sonunda ele alınacağına karara bağlanması ve GKRY'nin 2003 yılı içerisinde tam üye olarak kabul edileceğinin belli olmasının ardından Türkiye'nin AB'den dışlanmakta olduğuna ilişkin görüşler dile getirilmeye başlanmıştır. Annan Planı'nın sonuçsuz kalmasının ardından Türkiye'ye yönelik baskı ve dışlama çabalarının yoğunluk kazandığı görülmüştür. Bu dışlanmanın ardından ABD ile olan askeri ve siyasi işbirliğinin nasıl bir yön izleyeceği ise, gerek NATO gerekse AB'nin işlevselliği açısından kritik bir sürecin yaşanmakta olduğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle Türkiye'nin geleceğini hangi ekseninde görmüş olacağını ortaya koyacağından AB'nin yaklaşımı daha da önem kazanmıştır. Nitekim AB'nin Türkiye'ye ilişkin politikasında ABD'nin Irak'a askeri müdahalede bulunacağına ilişkin belirlenmesinden sonra kimi farklılıklar gözlenmiştir. Özellikle Türkiye, NATO Antlaşması'nın 4. maddesinin uygulanmasını istediğinde ittifak ciddi bir sarsıntı geçirmiş ve ancak uzun pazarlıklar sonucunda Türkiye'nin çağrısına olumlu yanıt verilmiştir.

Türkiye – Yunanistan İlişkilerinin Geleceği ve AB – Türkiye İlişkileri

Son on yılda taraflar pek çok gerginlik /tırmanma yaşamıştır. Sürecin yumuşamaya dönüşmesi ise kolay olmamıştır.³² Taraflar kendi inisiyatifleri ile yumuşama sürecini başlatmakta yetersiz kalmışlar ve bu yetersizlik büyük ölçüde güvensizlikle şekillenmiştir. Kıbrıs sorununun yanı sıra, 1994 Karasuları, 1996 Kardak Kayalıkları, 1997-98 S-300 Füzeleri, 1999 Öcalan/PKK bunalımları iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginlik yaratan konular olmuştur. 1999 Aralık Helsinki Zirvesi ise Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri AB eksenli olarak yeni bir niteliğe büründürmüştür. Tırmanma-yumuşama süreci gerginliklere rağmen yürütülürken diyalog sürecinin kesintiye uğramamasına çalışılmıştır.

---

³² Son dönem Türk – Yunan ilişkileri hakkında bir değerlendirme için bkz; Fuat Aksu, "Turkish – Greek Relations: From Conflict to Détente the Last Decade", **Turkish Review of Balkan Studies**, Annual 2001, ss.167-201.

Yılmaz–Papulias Mutabakatı³³ (27 Mayıs 1988), İstanbul Mutabakatı³⁴ (8 Eylül 1988), Madrid Deklarasyonu (8 Temmuz 1997) taraflar arasında güvenlik ve güven artırıcı önlemlere ilişkin önemli/temel adımlar olmuştur. Ancak, süreç içinde mutabakatlara rağmen tırmanmaya yol açan gelişmeler de yaşanmıştır. Tırmanmaya neden olan olaylar, özellikle fiili durumlar yaratma taktikleriyle desteklendiklerinde ise, güvenin yanı sıra güvenlik kaygıları ön plana çıkmıştır. Bu nedenle, tarafların askeri güçleriyle destekledikleri ulusal savları tırmanmanın keskinleşmesine neden olmaktadır.

Güven artırıcı önlemler, çatışma çözümü yöntemleri çerçevesinde gerek bu ülke yöneticileri tarafından gerekse ittifaklar tarafından desteklenmiştir. ABD, NATO ve AB, iki ülke arasındaki ilişkilerin çatışmacı niteliğinin bir an önce uzlaşma zeminine oturtulması gerektiği konusunda tarafları desteklemişlerdir. Ancak üçüncü aktörlerin güven artırıcı önlemleri desteklemeleri büyük ölçüde kendi beklentilerine, çıkarlarına daha uygun olmasındandır. Yoksa iki ülke arasında bir uyuşmazlık, tırmanma, çatışma olduğunda Türkiye ve/veya Yunanistan vazgeçilmez değildir. Bununla birlikte, çatışma durumunda taraflardan herhangi birinin üçüncü aktörleri dışlayan bir inisiyatif üstlenmeleri de, en azından bu koşullarda, mümkün değildir. İnisiyatif üstlenirken blok liderlerinin yoğun baskısı ile karşılaşılacak olması, buna rağmen gerçekleştirilecek bir eylemin siyasi, askeri, ekonomik maliyetini arttırmaktadır. Geçmişte bunun örneklerine rastlanmıştır.

Kuşkusuz bu durum öncelikle ulusal güç ile yakından ilgilidir. Uygulamada dış politikanın ulusal güce dayanması, karar alıcıların inisiyatif üstlenme potansiyellerini arttırmaktadır. Ulusal kurtuluş savaşı sonrasında ulusal gücün ve karar alıcının dış politika sorunlarının çözümünde inisiyatif üstlenme yetilerini nasıl kullanmış oldukları ortadadır. Ulusal güçten uzaklaşıldığında ise, sürecin nasıl tersine işlemiş olduğuna da ne yazık ki rastlanmaktadır. Bu durumda siyasal karar alıcının inisiyatif üstlenme becerisi yetersiz, kısıtlı kalmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin karşılaştığı temel sorun yapısal özelliklerini geliştirerek ulusal dış politikasını kısıtlayan faktörlerden kurtarma becerisini uygulamaya

---

³³ 28 Mayıs 1988 tarihli Yılmaz-Papulias Mutabakatı'nın (Atina Mutabakatı) tam metni için bkz; http://www.greekturkishforum.org/h89_1.htm Ayrıca NATO Genel Sekreteri tarafından sürdürülen güven artırıcı önlemlere ilişkin çalışmalar ve öneriler için bkz; <http://www.access.ch/tuerkei/GRUPH/H977.htm> B. Tarihi: 24.10.2000

Ayrıca bkz; **Dış Basında Dışişleri Bakanı A. Mesut Yılmaz'ın Atina Ziyareti (24-27.5.1988)**, Ankara: T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, 1988, ss. 57-58. Ayrıca bkz; **Kiryakatiki Eleftheritipia**, 29 Mayıs 1988.

³⁴ 8 Eylül 1988 tarihli İstanbul Mutabakatı'nın (Uluslararası Hava Sahası ve Açık Denizlerde Kazaların ve Olayların Önlenmesine İlişkin İlkeler Mutabakatı) tam metni için bkz; http://www.greekturkishforum.org/h89_2.htm

sokamamasıdır. İnisiyatif üstlenme, uluslararası ilişkilerde üçüncü aktörlerin ilgi, etki ve çıkarlarını dışlamayı gerektirmemektedir. Burada asıl olan, ulusal çıkarların savunulduğu ortamda alternatif uzlaşma alanları yaratarak seçenekleri zenginleştirebilmek, kararlılığın sınırları konusunda tutarlı olmaktır. Bu ise ancak gücün öğelerini geliştirmekle mümkündür.

Doğaldır ki, uluslararası ilişkilerde hâlâ temel aktör konumunu sürdüren ulus devletler her türden ilişkilerinde, etkileşimlerinde bir *kendi başına/ self-help* halindedirler. Diğer devletlerle oluşturdukları işbirliği, ittifaklar, uzlaşmalar devletlerarası çıkar ayrılıklarının, beklentilerinin farklı olabileceği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, çatışmalar da ittifaklar, uzlaşmalar gibi göreceli ve değişkendirler. Devletler için önemli olan ise, bu dinamik süreçte her şeye rağmen “gelişerek” varlığını sürdürebilmektir. Türk–Yunan ilişkileri bunun somutlaştığı örneklerdendir. Her iki ülke de aynı ittifaklar içerisinde yer almalarına, ortak tarih ve kültürü paylaşmış olmalarına, jeopolitik özelliklerine karşın aralarındaki uyuşmazlıkların çözümünde “ulusal” duyarlılıklarını, önceliklerini ön planda tutmaktadırlar. Uzlaşmanın sınırlarını belirlemek bile uzlaşmazlığa konu olmaktadır. Uluslararası ilişkilerde aktörler arasında uyuşmazlıkların/sorunların çözümü elde edilen sonucun tarafların çıkar ve beklentilerini karşılama halinde mümkündür. Eğer taraflardan herhangi biri elde edilen çözümden çıkarını dengeleyerek çıkamıyorsa sonucu kabullense bile memnuniyetsizliği süreceğinden uzun dönemde oluşturulan statüyü değiştirmek için örtülü/açık çaba gösterecektir.

Türk–Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde de bu durum söz konusudur. Lozan Barış Antlaşması ile oluşturulan statü süreç içerisinde taraflardan birinin beklentilerini karşılayamaz duruma gelmiştir. Türkiye için var oluşunu yakından ilgilendiren bu duruma ek olarak, uluslararası deniz hukukunda meydana gelen yeni hak ve yükümlülüklerin Ege Denizi'nin özel durumu göz önüne alınmadan uygulanması istenmesi, mevcut statükonun sürdürülmesini de yeni bir statüko oluşturulmasını da güçleştirmektedir. Lozan'da statüko saptanırken hareket zeminini oluşturan duyarlılıklar Türkiye açısından bugün de sürmektedir. Dolayısıyla, iki ülke arasında başlatılacak bir müzakere sürecinde bunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Lozan'da uluslararası bir konferans zemini varken bugün bu zemini AB oluşturmak istemektedir. Buna izin verilmesi düşünülemez. Türk–Yunan uyuşmazlığının tarafları bellidir. Eğer uyuşmazlığın taraflarını yeniden Yunanistan ile beraber hareket eden Avrupa ülkeleri ve karşısında Türkiye olarak belirleyecek olursak, yeni bir ulusal kurtuluş mücadelesi içinde olduğumuzu söylemek abartı olmayacaktır. Kıbrıs ve Ege sorunlarına ilişkin yaklaşımları ile AB, Türkiye–Yunanistan ilişkilerinde bir “taraf” olma iddiasını taşımaktadır. Bu durumu Kıbrıs sorunundaki tutumunun yanı sıra

1996 Kardak Kayalıkları bunalımı sırasında almış olduğu kararlarda da görmek mümkündür. 15 Şubat 1996 tarihinde almış olduğu karar³⁵da Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin Yunanistan'ın ardından ikinci kayalığa asker çıkarmış olmasını provakatif bir operasyon olarak nitelemiş; Kardak Kayalıklarının Yunanistan'a ait olduğunu iddia etmiş, Türkiye'nin resmi açıklamalarının AB üyesi bir ülkenin egemenlik haklarını sorgulayan toprak iddiaları olarak görüldüğünü belirtmiştir. Bu çerçevede Avrupa Parlamentosu, Yunanistan'ın sınırlarının aynı zamanda AB'nin dış sınırlarını oluşturduğunu vurgulayarak Türkiye'nin bir AB üyesi olarak Yunanistan'ın egemenlik haklarını tehdit etmesinden ciddi olarak endişe duyduklarını açıklamıştır. Aynı metinde AB'nin ve üye devletlerin bu bunalım sırasında ODSP çerçevesinde etkili hareket edememesinde üzüntü duyulduğu da ifade edilmiştir. 15 Temmuz 1996 tarihli Genel İşler Konseyi deklarasyonu³⁶nda da Kardak Kayalıklarına ilişkin gerginlikten Türkiye sorumlu tutularak, AB'nin üye bir devletle doğal dayanışma içerisinde bulunduğu ve komşu bir ülkeyle de Gümrük Birliği'nden doğan her alanda diyalog ve işbirliği içerisinde ilişkilerin geliştirilmesini arzuladığını belirtilmiş; Konsey çağrısında AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilebilmesi için üye devletlerin egemenliği ve toprak bütünlüğüne, ilgili uluslararası uygulamalara, uluslararası hukuk ve anlaşmalara saygı gösterilmesi ilkesine açıkça uyulması gerektiğini dile getirmiştir. Bu çerçevede Konsey uyuşmazlık konularının uluslararası hukuka uygun olarak çözümlenmesi gerektiğini belirterek Kardak Kayalıklarına ilişkin uyuşmazlığında Uluslararası Adalet Divanı'na götürülerek çözülmesi çağrısında bulunmuştur.

Kuşkusuz Avrupa Birliği'nin bütünleşmeye dönük stratejisini göz ardı etmemek gerekir; nitekim, bu bütünleşme çabası ulusal çıkarların karşılıklılık içinde uyumlulaştırılmasını gerektirir. Türkiye ve Yunanistan arasında yakınlaşma/yumuşama yaratabilecek, bunun ötesinde “bir arada yaşama”ya, “bütünleşmeye” dönüşebilecek bir süreci başlatmak ve işleyebilir olmasını sağlamak, pek çok koşula bağlı olmakla beraber, 3 aşamayı gerektirmektedir. İlk aşama, tarafların kendilerini güvendecekleri ortamı sağlamaya dönük önlemleri yaşama geçirecek olan *güvenlik arttırıcı önlemler* aşamasıdır.

---

³⁵ Karar metni için bkz; “**Resolution on the Provocative Actions And Contestation of Sovereign Rights By Turkey Against A Member State of the Union**”, <http://www3.europarl.eu.int/omk/omnsapir....6/PLAGE@1&TYPEF=TITRE&NUMB=6&DATEF=960215>

³⁶ Deklarasyon metni için bkz; “**1943. Council - GENERAL AFFAIRS CFSP Presidency Statement:**” Brussels (15/7/1996) - Press:208 Nr: 8913/96 ; <http://ue.eu.int/newsroom/LoadDoc.asp?MAX=1&DOC=!!!&BID=71&DID=43001&GRP=474&LANG=1>

İkinci aşama, tarafların uyuşmazlık konularında geçmişten günümüze kadarki süreçte dile getirmiş oldukları ulusal tezlerini karşılıklı olarak korudukları ve fakat tırmandırmaya yol açabilecek herhangi bir durum alıştan özellikle kaçındıkları, empati yeteneklerini geliştirdikleri bir ortamda, işbirliği ve karşılıklı güveni güçlendirecekleri *güven arttırıcı önlemler* aşamasıdır. Üçüncü aşama ise, tarafların güvenlik ve güvene dayalı işbirliğinin oluşturduğu ortamda uyuşmazlık konularını uzlaşma temelinde ele aldıkları doğrudan *sorun çözümlüne dönük müzakere süreci*dir. Müzakere süreci, esasında, iki ülke arasındaki temel sorunların siyasilerin iradeleri ile çözüme kavuşturulabildiği aşama olmakla birlikte, diğer barışçıl çözüm yöntemlerini de uygulanabilir kabul etmesi bakımından taraflara seçenek yaratmaktadır. Türkiye'nin sıklıkla vurguladığı gibi, tarafların müzakere süreci içerisinde sorunların varlığı konusunda anlaşmaları halinde kendi iradeleriyle çözüme vardi ramadıkları konuda Uluslararası Adalet Divanı ve/veya Hakem Mahkemeleri gibi hukuksal yöntemlere de başvurmaları mümkündür. Kaldı ki bu tür bir sorun olarak kıta sahanlığı sorunu dikkati çekmektedir. İki ülke arasındaki sorunların bir paket halinde ele alınmasıyla ve dengeli bir çözüme vardi rılmasıyla, kıta sahanlığına ilişkin değişik çözüm yöntemleri üzerinde de durulabilir. Müzakere sürecinde, ortak işletme de dahil olmak üzere, fiili/hukuki moratoryumun sürdürülmesi de tercih edilebilir.

Güvenlik Arttırıcı Önlemler

Tırmanmanın sıcak bir çatışmaya dönüşme riskini taşıdığı bunalımların ardından iki ülke arasında yakınlaşma/yumuşama sürecinin başlatılması için öncelikle askeri yöntemlerin diplomasiyi desteklediği aşamadan geri dönmek gerekmektedir. Bu ise her zaman kolaylıkla sağlanamamaktadır, büyük ölçüde başlangıcı bir "tavuk oyunu"³⁷na benzeyen tırmanma, ilerleyen evrede, üçüncü aktörlerin arabuluculuğu ve "ikna"sı sayesinde değişken toplamlı bir sonuca ulaşmaktadır. Tırmanmaya yol açan tarafın statüko öncesi duruma dönüşü kabullenebilmesi için ulusal/uluslararası kamu oyu önünde

---

³⁷ Uyuşmazlık konularında fiili durumlar sonucunda tırmanmanın başlaması ve tarafların askeri güç kullanacaklarını dile getirmeleri tarafların kararlılıklarının düzeyini belirlemek açısından önemlidir. Bu bakımdan tarafların askeri güç kullanımına başvuracaklarını dile getirdikten sonra bunu uygulamayı göze alamamaları ve/veya bu karardan geri adım atmaları karşı tarafın iddiasının kabulü olarak değerlendirildiğinden taraflara/karar alıcıya büyük sorumluluk yükler. Oyun teorileri içerisinde değişken toplamlı oyunlardan biri olan "Tavuk Oyunu"nda aynı şerit üzerinde birbirlerine karşı yöndeki iki aracın sürücüleri kararlılık ve cesaretlerini göstermek için araçlarını birbirlerine doğru sürerler. Oyunun kuralına göre, sürücülerden herhangi biri eğer son anda diğer araca çarpmamak için şerit değiştirirse şerit değiştiren sürücü oyunu kaybeder ve arkadaşları arasında gözden düşer, şerit değiştirmeyen sürücü ise oyunu kazanmış olur.. Bu konuda ayrıntılar için bkz; Karl W. Deutsch, "How Conflicts Arise Among States", **The Analysis of International Relations**, NJ: Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, 1978, s. 143.

saygınlığını koruyacağı ve hatta arttırdığını söyleyebileceği bir meşrulaştırma söylemine ihtiyacı vardır. Bu meşrulaştırma ancak arabuluculuk rolüne soyunan devlet ve/veya örgütün müdahalesi ile kabul edilebilir kılınmaktadır. 1996 Kardak bunalımı bunun en iyi örneklerinden biridir.

Söz konusu statüko öncesine dönüşü kolaylaştırmak ve silahlı kuvvetlerin yerini yeniden diplomasinin almasını sağlamak için her iki ülkenin de ulusal çıkarlarının fiili olarak tehdit edilmeyeceğini öngördüğü bir uzlaşma zeminine ulaşması gerekmektedir. Bu bakımdan ulusal güvenliğini fiili tehdit altında hissetmeyeceği ve aynı şekilde diğer tarafa da bir tehdit oluşturmayacağı uzlaşma zeminini yaratmak hem uzlaşmazlığın taraflarını hem de arabuluculuk rolünü üstlenen ülke/örgütün yoğun çabasını gerektirmektedir. Taraflardan herhangi birinin oluşturulan güvenlik zeminini, mutabakatı sarsacak eylem ve/veya açıklaması uzlaşmazlığın yeniden tırmanmasına ve hatta çatışmaya neden olabilir. 1987 Ege kıta sahanlığı bunalımının ardından Davos ile birlikte oluşturulan 27 Mayıs 1988 tarihli Atina ve 8 Eylül 1988 tarihli İstanbul Mutabakatları bu bakımdan son yıllardaki en önemli güvenlik artırmaya dönük adım olmuştur. 1997-1998 yıllarında NATO Genel Sekreteri'nin girişimleri ile taraflar bu iki Mutabakat Muhtıralarının hükümlerini bir bütün olarak uygulayacaklarına dair siyasi kararlılıklarını açıklamışlardır.

2000 yılında her iki ülkenin de silah alımlarında kimi kısıtlamalara gideceklerini açıklamış olması, Ege Denizi'nde yapılan düzenli tatbikatlardan bazılarının geçen yıl yapılmasının iptal edilmesi, ortak NATO tatbikatlarına katılımın sağlanması vb adımlar iki ülke arasında güvenliğe dönük kaygıları hafifletmeye dönük çabalar olmuştur. Kuşkusuz bu durum siyasetler düzeyinde iki ülkenin güvene dayalı işbirliğini geliştirebilmeleri için uygun ortamı yaratmıştır. Türkiye'nin bu önlemleri karşılıklılık çerçevesinde sürdürmesinde yarar vardır.

Güven Arttırıcı Önlemler

Taraflar arasında özellikle son on yılın ciddi bunalımlarının ardından gelinen yumuşama ortamında güven arttırıcı önlemlere ayrı bir önem atfedilmektedir. Her iki ülke de karşılıklı algılarında diğer ülkeyi tehdit olarak görürken, bunu fiili durumlarla da gözlemlerken sağlanan yakınlaşmanın sağlam temellere oturtulması güçtür. Bununla birlikte, süreci olumlu yönde etkileyen pek çok faktör taraflara bu olanağı sağlamıştır. 8 Temmuz 1997 Madrid Deklarasyonu³⁸ ile tarafların "*barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinin devam etmesi*"ni kararlaştırarak "***birbirlerinin egemenlik***

³⁸ Madrid Deklarasyonu için bkz "Greek-Turkish Relations: The Madrid Joint Declaration", **Thesis**, Summer 97. <http://mfa.gr/thesis/summer97/section.htm>. (02.03.1999).

haklarına saygı; uluslararası hukuk ilke ve anlaşmalarına saygı; tarafların birbirlerinin güvenlikleri ve ulusal egemenlikleri açısından büyük bir öneme sahip Ege'deki meşru, yaşamsal çıkar ve endişelerine karşılıklı saygı; yanlış anlamalardan kaynaklanan çatışmalardan kaçınılması ve tek taraflı eylemlerden sakınılması konularında anlaşarak **“aralarındaki sorunları ortak rızaya dayanarak ve kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanımı tehditi olmadan barışçıl yollardan çözmeye”** söz vermeleri güvenlik arttırıcı önlemlerin “güven” arttırıcı önlemlere ilişkin boyutunu güçlendiren adım olmuştur. Madrid Deklarasyonu ile Yunanistan'ın Ege'de Türkiye'nin meşru egemenlik hak ve yaşamsal çıkarları bulunduğunu kabul ederek tek yanlı eylemlerden kaçınacağını kabul etmesine karşılık olarak Türkiye de kuvvet ve kuvvet kullanma tehditi olmadan barışçıl yöntemlerle çatışmaları çözme sözü vermişlerdir. Bu niteliği ile taraflar arasında yakınlaşma sürecini güçlendirecek girişimler için uygun ortam yaratılmaya çalışılmış, ancak fiili durumda tarafların beklentilerini yakınlaşma açısından sekteye uğratacak girişimler de yaşanmıştır. Öcalan olayının ardından Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerini gözden geçirmesi ve gerginliği tırmandırma yerine diplomatik yakınlaşma sürecini öncelikli kılması, Dışişleri Bakanları düzeyinde geliştirilen diplomatik yakınlaşma bu yöndeki umutları arttırmıştır.* Yakınlaşmayı ulusal kamuoyları düzeyinde geliştiren bir başka olay ise her iki ülkede gerçekleşen depremler olmuştur. Depremler sırasında halkların samimi duygularla dayanışma içerisinde olmaları “dost”, “düşman” kavramlarının yeniden değerlendirilmesine olanak tanımıştır. Ulusal kamuoyları arasında dayanışma çabaları her iki ülke medyası tarafından da paylaşıldığında güvene dayalı işbirliğinin önündeki engelleri yıkmak da kolaylaşmıştır. Kuşkusuz yapılacak pek çok şey var. Yıllardır süren gerginliklerin izlerini, olumsuz değer yargılarını çok kısa bir sürede değiştirmek mümkün olmayabilir. Ancak bu yönde yürütülecek çabaların uzun sürede sonuç vereceği de göz ardı edilmemelidir.

Bu bağlamda, iki ülke arasında 2000 yılında imzalanan anlaşmalar pek çok konuda ortak bir anlayışın oluşmaya başladığını göstermektedir.³⁹ Ekonomi, kültür, çevre, turizm,

---

* Bununla birlikte, Yunanistan'ın terör örgütlerine verdiği destek ve Öcalan'ın yakalanması konusunda Türkiye'nin bu ülkeye karşı daha sert girişimlerde bulunması ve çeşitli yaptırımları uygulamaya sokması beklenirken tersine olaydaki sorumluluğunun üzerine yeterince gidilmemiştir. Türkiye, bu olayda Yunanistan'ın kurtarıcısı olmuş ve ılımlı diyalog zeminine çekmekle yetinmiştir.

³⁹ Yunanistan Dışişleri Bakanı G. Papandreou'nun 19 – 22 Ocak 2000 tarihleri arasında Ankara'ya yapmış olduğu ziyaret sırasında Türkiye ve Yunanistan arasında; a) **Turizm, Organize Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve yasadışı Göçle Mücadele Anlaşması**, b) **Yatırımların karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması**, c) **Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması**, d) **Çevre Alanında İşbirliği Mutabakat Muhtırası**

terör vb konularda imzalanan anlaşmaların yanı sıra AB üyelik süreci içerisinde kimi alanlarda işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. Bu bakımdan 2004 olimpiyatları için yapılacak çalışmalarda işbirliğine gidilmesi de öngörülmektedir. İki ülke arasında dış ticaretin ve ortak yatırımların geliştirilmesi için somut girişimler yapılmakla birlikte sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte, halklar arasında etkileşimin önünde bulunan engellerin kaldırılması ve empati, algı yeterliliklerinin geliştirilmesi için çok yönlü girişimlere gerek vardır. Bu bakımdan özellikle sivil toplum örgütlerinin, sanatçı, bilim adamları ve yazarların birer kanaat önderi olarak halklar arasındaki yakınlaşmayı geliştirecek girişimlerine kolaylık göstermek gerekmektedir. Kuşkusuz bu girişimlerin ulusal kamu oylarının bütünü tarafından benimsenmesi güçtür, bununla birlikte siyasi iradenin kararlılığını sürdürmesi gerekir. Ancak uygulamada 2000 sonrası dönemde kimi ilerlemelere karşın siyasiler arasında da bu konuda bir birlikteliğin olmadığı ve hatta halklar arasında bu dayanışma çabalarını sekteye uğratacak girişimlerin yapıldığı görülmektedir.⁴⁰

Sorun Çözümüne Yönelik Çabalar

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularının ulusal çıkar ve beklentilerini dengeleyecek kalıcı bir çözüme ulaştırılabilmesi tarafların ortak iradelerine bağlıdır. Bununla birlikte, bu ortak iradenin sağlanmış olması durumunda dahi önemli eksiklikler vardır. Sorun çözümüne yönelik çabalar iki ülke arasındaki yakınlaşma/yumuşama sürecinin en zor sonuçlandırılacak aşamasıdır. Güvenlik ve güven artırıcı önlemlerin geliştirilmesinde sağlanacak başarı taraflara uzlaşma için uygun bir zemin yaratacak olmakla beraber aslında sorunların özellikle egemenlik sınırlarına ilişkin

---

imzalanmıştır. Dışişleri Bakanı İ. Cem'in 3-5 Şubat 2000 tarihleri arasında Atina'ya yapmış olduğu ziyaret sırasında da a) **Ekonomik İşbirliği Anlaşması**, b) **Deniz Ulaştırması Anlaşması**, c) **Gümrük İdareleri Arasında Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması**, d) **Bilim ve Teknoloji Alanında İşbirliği Anlaşması**, e) **Kültürel İşbirliği Anlaşması** imzalanmıştır. **Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması** ile **Bilim ve Teknoloji Alanında İşbirliği Anlaşması**'nın onay süreçleri tamamlanmış olup her iki anlaşma da 4 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. **Gümrük İdareleri Arasında Karşılıklı Yardımlaşma ve İşbirliği Anlaşması** ise 3 Haziran 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2002 ve 2003 yıllarında iki ülke arasında bir dizi yeni anlaşma imzalanmıştır; Özellikle Çifte Vergilendirmenin Önlenmesine ilişkin anlaşma iki ülke arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemlidir. 15 Eylül 2003 tarihinde imzalanan bir anlaşma ile Türkiye ve Yunanistan'ın Ege Denizi üzerinde yeni uçuş koridorları oluşturmaya karar vermiştir. Diğer yandan, 2003 yılında imzalanan bir anlaşma ile Hazar Denizi'nden Yunanistan'a değin inşa edilecek bir hatta doğalgaz taşımacılığının yapılmasına karar verilmiştir.

⁴⁰ Örneğin son yıllarda İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşunun kutlanması sırasında temsili düşman kuvvetlerinin süngülenmesi, imha edilmesi gibi sahnelemelere son vermesine karşın Yunanistan'da 14 Eylül'ün "Küçük Asya Soykırımı"nın anma günü olarak anılmak istenmektedir.

olanları bu süreci yeniden başa-çatışmaya dönüştürebilecek bir yapıdadır. Bu bakımdan, taraflar süreci olumsuz etkileyebilecek unsurları en aza indirgeyebilmek için sorunları üst düzey görüşmelerde ele alarak çözüm arayışlarını geliştirmek istemektedirler. Bununla beraber, yürütülen görüşmelerin nasıl bir gelişim gösterdiği belirsizliğini korumaktadır. Özellikle Türkiye'nin AB ile ilişkileri çerçevesinde koşullandırılmaya çalışılan Kıbrıs ve Ege Denizi'ne ilişkin sorunlara 2004 tarihine kadar çözüm bulunması konusu tarafların bu süreci aynı nitelikleriyle dikkate aldıklarını kuşkulu kılmaktadır. Yunanistan'ın süreç sonunda Türkiye ile arasındaki sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na götürme isteğinde olmasının görüşmeleri sürüncemede bırakma taktiğine dönüştüğünün işaretlerine rastlanmaktadır.⁴¹ Bu durum Türkiye'nin duyarlı olduğu bir konudur ve AB ile ilişkilerini gözden geçirmesi gerekecek bir aşamaya gelme olasılığı da mevcuttur. Diğer yandan, Yunanistan'da yen silah alımının sürmesi, Kıbrıs'da toplumlararası görüşmeler sürerken GKRY'nin silah alımlarını sürdürmesi, durumu daha da kuşkulu kılmaktadır. Aynı şekilde AGSP konusunda gerek Türkiye'nin gerekse Yunanistan'ın sergiledikleri duyarlılık güvenlik ve güven artırıcı önlemlerin henüz yerleşmemiş olduğunu göstermektedir.⁴² Dolayısıyla tarafların algı düzeylerinde *kazanan/kaybeden (win-lose)** durumunun sürdüğü görülmektedir.

Güven eksikliğinin sürmekte oluşu ve uzlaşma zemininin yaratılmasındaki güçlükler dikkate alındığında taraflar arasında sorun çözümüne yönelik olarak başlatılan girişimlerin

---

⁴¹ Nitekim 2002 Kopenhag Zirvesi sırasında Türkiye ile başlatılacak üyelik görüşmeleri için öngörülen 2004 yılı sonunun aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularının da çözüme ulaştırılması gereken tarih olarak görüldüğü tartışmaları yapılmıştır. Helsinki kriterleri'nin de Kopenhag kriterleri gibi aynen masada olduğu belirtilen haberde "Türk-Yunan dışişleri bakanlıkları arasında geçen senelerde başlatılan 'istikşafi' görüşmelerde 5. turun tamamlanmasına karşın henüz bir ileri aşamaya geçilemedi"ği belirtilmiştir. Bu konuda bkz; Serkan Demirtaş, "Yeni Kriter: Ege Sorunları", **Cumhuriyet**, 14 Aralık 2002, s. İstikşafi görüşmelerin 20. turu 10-11 Aralık 2003 tarihinde Londra'da yapılmış ancak bu görüşmelerde ne kadar ilerleme sağlandığı konusunda kamuoyuna herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

⁴² AB'nin genişlemeye ilişkin politikalarının yanı sıra, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Akdeniz bölgesinde bir tür çatışma çözümü modeli oluşturma başarısı gösterip göstermeyeceğine ilişkin bir tartışma için bkz; Sven Biscop, "Enlargement as a Tool for Conflict Resolution?", **Bigger and Better? The European Union, Enlargement and Reform**, Fifth Biennial Conference of the European Community Studies Association – Canada to be held in Toronto, 31 May-1 June 2002.

* "Win-lose" türü çözümde çatışan ilişkilere sahip taraflar arasında bir tarafın mutlak kazancının diğer tarafın mutlak kaybı olarak değerlendirilmesi söz konusudur. "Win-win" türü çözümde ise, çatışan ilişkiye sahip her iki tarafın da çözümden yarar sağlayacağı düşünülür. Bu konuda bkz; Charles Hauss, **International Conflict Resolution**, London: Continuum, 2001, ss.40-50.

de başarı şansı azalmaktadır. Özellikle tarafların neyi sorun olarak kabul ettiklerini belirtecekleri “keşif” toplantılarının sonuçlarına bakarak kısa sürede mevcut sorunları çözebilmek zordur. Çünkü daha müzakere sürecine girmeden taraflar kendilerini uzlaşma zemininden uzaklaştıracak arayışlar içerisine girmektedir. Bu durum özellikle Yunanistan için söz konusudur ve asimetrik güç ilişkisi bu bakımdan Türkiye’nin aleyhine işlemektedir, dolayısıyla, Türkiye müzakere sürecinde pek çok yapısal sorununun olumsuz etkisini dış politika seçeneklerini uygularken hissedecektir. AB ile olan ilişkilerinde olduğu gibi, ABD ve kısmen NATO ile olan ilişkilerinde de Yunanistan’ın avantajlı konumuna karşın Türkiye önemli eleştirileri göğüslemek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla, dış politikasında bir tür “koşulluluk” yaratılmakta ve Türkiye’den de bu “koşulluluk” içerisinde uyum göstermesi istenmektedir. Yunanistan ile olan sorunlarının çözümünde Türkiye’den istenen ulusal çıkarlarını göz ardı ederek çözüme hemen ulaşmasıdır. Siyasal karar alıcıların ulusal/uluslararası sorunların çözümünü kolaylaştırmak için değişik seçenekler yaratma becerisi gösterememeleri durumunda sorunları siyasal pazarlıklarla çözme arayışında olmaları mümkündür. Dış politika karar alma sürecinde etkinliğin ve inandırıcılığın önemli öğelerinden olan ekonomik ve siyasal yeterlilik açısından Türkiye’nin yaşamakta olduğu yapısal sorunlar uluslararası ilişkilerinde hareket yeteneğini sınırlandırmaktadır. Bu durumda siyasal iktidarlar ya tek yanlı ödümlerle ulusal çıkarlardan tavizler vermektedirler ya da ulusal kamuoyu desteğini korumak için inisiyatif üstlenmekten kaçınılmaktadırlar.

Yunanistan’ın AB üyesi olması, buna karşın Türkiye’nin aday üye durumunda bulunması mevcut sorunların çözümü için yapılacak müzakerelerde AB faktörünün de göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Bu durum özellikle Ege’de müzakere sürecinin kesintiye uğraması ve diğer barışçıl çözüm yöntemlerinin uygulanamaması durumunda tarafların güce başvurup vurmayacakları tercihinde önemlidir. AB, Türkiye’ye ve diğer aday ülkelere tam üyelik sürecinde komşu ülkelerle olan sorunları çözme yükümlülüğü getirmektedir. Bu bakımdan Türkiye’nin AB ile yürütmekte olduğu bütünleşme çabalarında bu koşulluluğu yerine getirmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak özellikle sınır sorunlarında AB, üye ülke olan Yunanistan’ın ulusal sınırlarını AB’nin dış sınırı olduğunu vurgulamıştır. Bu durumda sınır sorunu da sayılabilecek bir konuda Türkiye ile Yunanistan’ın sıcak bir çatışmaya girmesi durumunda AB’nin göstereceği tepki uyuşmazlığın AB-Türkiye uyuşmazlığına dönüşmesine yol açabilecektir. Dolayısıyla, bu koşulluluk ilişkisinin yalnız Türkiye için değil aynı zamanda Yunanistan için de bir

uygulanabilirliğinin olması gerekmektedir.⁴³ AB, Türk – Yunan uyuşmazlığında bir “taraf” olmadığını göstermek zorundadır. Ancak bu da AB’nin ODSP’na aykırı bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilir. Dolayısıyla, süreç siyasi tartışmaların sonucuna göre şekillenecektir. Bu bağlamda Yunanistan’ın AB’ne tam üyelik başvurusunun yapıldığı dönemde AB’nin Yunanistan’ın AB’ye üyeliğinin Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerini etkilemeyeceğini vurgulamış olması yeniden bu karara dönülüp dönülemeyeceğini gündeme getirmektedir. Kaldı ki, Türkiye’nin 1999 Helsinki Zirve kararı ile birlikte ikili sorunlarının çözümünde tek yanlı bir inisiyatif yüklenmediği de ortadadır. Ancak, bu inisiyatifin yoğunlaştığı ülke olarak Türkiye ön planda gözükmektedir.

2004 yılına değin bir çözüm bulunamaması durumunda Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinin kesintiye uğraması ihtimali bulunmakla beraber, Türkiye’nin Kopenhag kriterlerini gerçekleştirmesi durumunda, üyeliğin siyasi tartışmalara konu olması olasılığı gündeme gelecektir. Bu durum AB-Türkiye ilişkilerinde yeni tartışmalar yaratacaktır. Bu bakımdan AB’nin Türkiye’ye ilişkin politikasının genişleme sürecine ilişkin politikasının ile farklılık gösterdiği görülmektedir. Özellikle Kıbrıs konusundaki tutumu da dikkate alındığında AB, Türkiye’ye karşı samimi bir tavır sergilememektedir. Bu gerçekler altında, AB’ne tam üye olmak için Türkiye’nin var oluşunu ve yaşamsal çıkarlarını etkileyen konularda duyarlılıklarımızdan sapmamız hata olacaktır.

Sonuç Yerine

Türk – Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde AB’nin yapacağı en önemli katkı, iki ülke arasında oluşturulmaya çalışılan güvenlik ve güven ortamını kolaylaştırmasıdır. Taraflardan herhangi birinin görüş ve çıkar beklentilerine öncelik tanıyan bir yaklaşım tarafların oluşturulmaya çalıştıkları güven ortamını sarsmakla kalmayacak yeniden tırmanma/çatışma sürecine girilmesine neden olacaktır. Nitekim Güney Kıbrıs’ın AB’ye üyeliğine ilişkin yaklaşımı ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından sunulan planlara ilişkin görüşmeler sırasındaki tutumuyla AB müzakere sürecini olumsuz etkilemiş ve

---

⁴³ Yunanistan’ın AB genişleme sürecinin gerçekleşmesini veto etmemek için GKRY’nin Kıbrıs’ın tek temsilcisi olarak AB’ye tam üye olarak kabul edilmesini şart koşması diğer AB üyesi ülkelerinin de hoşnutsuzluğunu doğurmaktadır. AB içerisinde küçük bir ülkenin veto yetkisinin bir çeşit pazarlığa dönüştürülmesini aşma yolları ise daha çok siyasi tercihlere bağlı olarak gelişmektedir. Bu bakımdan Yunanistan’a dönük bir “ikna” çabasının başarısı daha çok diğer üye ülkelerin gerçekten bunu isteyip istemediklerine bağlıdır. Aynı durum Türkiye’nin üyeliğe kabulü için de geçerlidir. AB’nin Türkiye’nin tam üyeliğe kabulü konusunda tam bir fikir birlikteliği sergilediği, belirgin bir politikasının olduğunu söylemek güçtür. Dolayısıyla Türkiye’nin üyeliğinin “koşulluluk” içinde yürütülmesi, sürekli ertelenmesi şu an için AB’nin genişlemeden beklentileri ve geleceği için “en uygun” tercihi yansıtmaktadır.

özellikle Kıbrıs Türk toplumunun güvenlik endişelerini gidermede yetersiz kalmıştır. Benzer şekilde, özellikle planın sonuçsuz kalmasının ardından yapılan açıklamalarda gerek Kıbrıs Türk toplumu gerekse Türkiye açısından AB'ye üyeliğin giderek güçleştiği dile getirilirken yeni dönemde GKRY'nin AB üyesi olmasının ardından Türkiye'nin AB üyeliğinin de tehlikeye girmiş olacağı vurgulanmıştır⁴⁴. Bu tür bir bakış açısının sürdürülmesi ise yalnızca Kıbrıs konusunun değil aynı zamanda Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıkların da çözümünü engelleyen bir süreci açmıştır.

Türkiye bakımından AB üyeliğinin sağlayacağı ülkesel yararlar incelenirken Yunanistan ile olan uyuşmazlık konularının müzakereler sürecinde çözümlenebileceğine olan iyi niyetin korunduğu görülmektedir. Benzer yaklaşımın Yunanistan tarafında da hakim olduğu görülmektedir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken nokta, özellikle ülkesel egemenlik hak ve sınırlarının pazarlık konusu olarak görüldüğü müzakerelerde tarafların esneklik gösterebilmelerini sağlayacak güven ve dayanışmanın hiç de kolay sağlanamayacak olmasıdır. Çünkü pek çok sorun niteliği itibarıyla teknik/hukuki ve siyasidir. Dolayısıyla, çözümün kalıcı olması ve ortak karar üzerine oturması aynı zamanda bir paket çözümü gerektirecektir. Bu bakımdan Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar ve Kıbrıs sorunu bir bütünlük göstermekte ve Lozan'da oluşturulan stratejik dengeyi göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir.

Bütün bunların ışığında, AB'nin Türkiye'ye sağlayacağı en önemli yapısal değişim hiç kuşkusuz ulusal egemenlik konularındaki sistemsal değişimdir. Dolayısıyla, AB'nin gerek genişlemeye ilişkin kriterleri gerekse ortaklık esasını oluşturan hukuksal metinleri Türkiye'nin duyarlılıkları ile uyumlulaştırılmak zorundadır. Bu ise Türkiye'de köklü bir yapısal değişimi zorunlu kılmaktadır. Bütünleşme süreci içerisine girecek olan her ülkede benzer kaygıların olması normaldir. Bu bakımdan Türkiye'de de ulusal çıkarlar ve egemenlik haklarının devri ile ilgili konularda gösterilen duyarlılığı doğru değerlendirmekte yarar vardır. Çünkü AB, tüm üye devletlerin her türlü egemenlik hak ve yetkilerinden soyutlandıkları ve egemenliklerini bütünüyle devrettikleri bir yapı değildir; aksine her üye devlet AB'nin işleyişi içerisinde aynı zamanda kendi ulusunun yaşamsal çıkarlarını ve

---

⁴⁴ 14 Aralık 2003 tarihinde KKTC'de yapılan genel seçimlere ilişkin olarak yapılan değerlendirmelerde seçim sonrasında AB yanlısı siyasi partilerin iktidara gelecekleri ve Annan Planı'nı imzalayarak AB üyelik sürecini yakalayacakları umutları dile getirilirken seçim sonrasında sandalye dağılımında iktidar ve muhalefet partilerinin Meclis'te 25'er sandalye kazanarak bir tür denge kurmuş olmaları şaşkınlık yaratmıştır. AB'ye üyelik için Annan Planı'nın hemen kabulünden yana olan muhalefet partileri ile AB'ye üyeliği GKRY ile eşit şartlarda bir çözüme ve Türkiye'nin etkin garantisinin korunması şartlarının korunduğu bir çözüme bağlayan iktidar partileri arasında ortak bir zeminin, uzlaşının henüz sağlanamamış olması KKTC'de bir erken genel seçimin yapılmasını gündeme getirmiştir.

beklentilerini gerçekleştirmek için karar alma süreci içerisinde yoğun çaba harcamaktadırlar. Türkiye de AB'ye tam üyelik müzakereleri içerisinde kendi ulusunun yaşamsal çıkarlarının rasyonel temellere oturtularak gerçekleştirilmesinden başka bir şey yapmamaktadır. Dolayısıyla, AB'ye üyelik süreci hem Yunanistan hem Türkiye hem de AB açısından değerlendirildiğinde bir *kazanan/kaybeden (win/lose)* seçeneği değil *kazanan/kazanan(win/win)* seçeneği sunmaktadır. Bunun başarılması ise, tarafların politikalarındaki açıklıkla doğru orantılıdır. Ancak AB'nin Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin yaklaşımının öngörülen bir gelecekte kesinlik ve açıklık kazanmamış olması tarafların uzlaşmazlıklarını önyargılardan uzak bir ortamda çözüme kavuşturabilmelerini zorlaştırmaktadır.

Kaynakça:

- Akar, Reşat. "Rumların Kahramanı Oldu", **Cumhuriyet**, 19 Aralık 2002, s. 9.
- Aksu, Fuat. **Türk – Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: SAEMK Yayınları, 2001.
- Aksu, Fuat. "Turkish – Greek Relations: From Conflict to Détente the Last Decade", **Turkish Review of Balkan Studies**, Annual 2001, ss.167-201.
- Birand, Mehmet Ali. **Avrupa Macerası 1959-1999**, İstanbul: Doğan Kitapevi Yayınları, 2000.
- Biscop, Sven. "Enlargement as a Tool for Conflict Resolution?", **Bigger and Better? The European Union, Enlargement and Reform**, Fifth Biennial Conference of the European Community Studies Association – Canada to be held in Toronto, 31 May-1 June 2002.
- Copley, Gregory R.. "Assimetry Among Allies", **Defense and Foreign Affairs Strategic Policy**, Vol, 29, Issue. 1, January 2001.
- Demirtaş, Serkan. "Yeni Kriter: Ege Sorunları", **Cumhuriyet**, 14 Aralık 2002, s. 6.
- Deutsch, Karl W.. "How Conflicts Arise Among States", **The Analysis of International Relations**, NJ: Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, 1978. ss.132-164.
- Dış Basında Dışişleri Bakanı A. Mesut Yılmaz'ın Atina Ziyareti (24-27.5.1988)**, Ankara: T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, 1988.
- Günuğur, Haluk. **Avrupa Topluluğu Hukuku**, Ankara: Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, 1996.
- Hauss, Charless. **International Conflict Resolution**, London: Continuum, 2001.
- Kirişçi, Kemal. "The 'Enduring Rivalry' Between Greece and Turkey: Can 'Democratic Peace' Break It?", **Alternatives Turkish Journal of International Relations**, Vol. 1, No. 1, Spring 2002. pp. 43-44.
- Köylü, Hilal, Akıner, Tolga. "Annan'la Yola Devam", **Radikal**, 24 Ocak 2004, s. 11.
- Melakopides, Costas. **"Turkish Political Culture and The Future of The Greco-Turkish Rapprochement"**
http://www.eliamep.gr/_admin/upload_publication/324_1en_occ.PDF ; B. Tarihi: 10..3.2003.

- Öniş, Ziya. **“Greek-Turkish Relations And The European Union: A Critical Perspective”**, (Revised Draft- Nisan 2001); <http://home.ku.edu.tr/~zonis/turkey-greece.PDF> ; B.Tarihi: 12.12.2002
- Reuter, Jürgen. **“Reshaping Greek-Turkish Relations: Developments before and after the EU-Summit in Helsinki”**, http://www.eliamep.gr/publications/Occasional_papers/OP00.01.pdf ; B. Tarihi: 15.05.2001.
- Soysal, İsmail. **Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)**, Ankara: TTK yay., 1991.
- Şık, Barkın. **“MGK’da ‘Olmazsa Olmaz’ 20 Madde”**, **Milliyet**, 24 Ocak 2004, s. 18.
- Şimşir, Bilal. **AB, AKP ve Kıbrıs**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.
- Uğur, Mehmet. **Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi**, İstanbul: Everest Yayınları, 2000.
- Yetkin, Murat. **Avrupa Birliği’nin Bekleme Odasında Türkiye**, Ankara: İmge Yayınları, 2003.
- “Ege’de Görüşmeler Başlıyor”, **Cumhuriyet**, 9 Mart 2002, s.9.
- “Greek-Turkish Relations: The Madrid Joint Declaration”, **Thesis**, Summer 97. <http://mfa.gr/thesis/summer97/section.htm>. (02.03.1999).
- Kiryakatiki Eleftheritipia**, 29 Mayıs 1988.
- “Yakış: Kıbrıs’ta 28 Şubat’a Kadar Uzlaşma Muhtemel”, **Radikal**, 16 Aralık 2002, ss. 1-5.
- “1943. Council - GENERAL AFFAIRS CFSP Presidency Statement:”** Brussels (15/7/1996) - Press:208 Nr: 8913/96 ; <http://ue.eu.int/newsroom/LoadDoc.asp?MAX=1&DOC=!!!&BID=71&DID=43001&GRP=474&LANG=1>
- “8 Eylül 1988 İstanbul Mutabakatı (Uluslararası Hava Sahası ve Açık Denizlerde Kazaların ve Olayların Önlenmesine İlişkin İlkeler Mutabakatı)”**, http://www.greekturkishforum.org/h89_2.htm
- “Avrupa Birliği Komisyonu Tarafından Açıklanan Türkiye’ye İlişkin Katılım Ortaklığı Belgesi Hakkındaki Bakanlığımız Açıklaması -No:211, 08 Kasım 2000”** <http://www.mfa.gov.tr/turkce/UE/Basin211.htm>
- “Avrupa Parlamentosu’nun 15 Kasım 2000 Tarihli Genel Kurul Oturumunda Kabul Edilen Morillon Raporu-No:217-15 Kasım 2000”** <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ca/2000/11/#bm22> ; B. Tarihi: 10.03.2003.
- “Border Disputes”**, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/agenda2000/strong/22.htm> B. Tarihi: 4. 10.1999
- “Further Opinion of Professor M. H. Mendelson O.C. on the Application of the Republic of Cyprus to Join the European Union”**, Un doc. A/56/451-S/2001/953, 9 October 2001, www.un.org/documents/ga/docs/56/a56451.pdf
- “Luxembourg European Council Press Release”**, Luxembourg (12/12/1997), Press:0 Nr: SN400/97 ; <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=43659&from=&LANG=1>
- “MGK’dan ‘Annan Planı’na Yeşil Işık”**, **Hürriyet**, 24 Ocak 2004, s. 7.
- “MGK: Annan Planı Referans”**, **Cumhuriyet**, 24 Ocak 2004, s. 8.

“Presidency Conclusions.Copenhagen European Council. 12 And 13 December 2002”, Press Release: Brussels (29/1/2003) Nr: 15917/02
<http://ue.eu.int/newsroom/councilHomePage.asp?LANG=1>

“Resolution on the Provocative Actions And Contestation of Sovereign Rights By Turkey Against A Member State of the Union”,
<http://www3.europarl.eu.int/omk/omnsapir....6/PLAGE@1&TYPEF=TITRE&NUMB=6&DATEF=960215>

“Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu”
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_02.html

<http://www.access.ch/tuerkei/GRUPH/H977.htm> B. Tarihi: 24.10.2000

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_01.html

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ap_morillon.html ;

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/cem_30111999.html

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob2000_07.html

http://www.greekturkishforum.org/h89_1.htm

<http://www.icj-cij.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasictext/ibasicdeclarations.htm#grec>;
B.Tarihi: 10.03.2003.

<http://www.tclefkosabe.org/kibris/mutaala.htm>)

<http://www.tsk.mil.tr/genelkumay/bashalk/aciklama/2004/a01.htm> B. Tarihi:
20.01.2004.

<http://www3.europarl.eu.int/omk/omnsapir....6/PLAGE@1&TYPEF=TITRE&NUMB=6&DATEF=960215>

Yrd. Doç. Dr. Fuat Aksu

Yıldız Teknik Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yıldız Kampüsü 80750

Yıldız -Beşiktaş / İstanbul